

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

CENTRUM ZDRAVOTNICKÉHO PRÁVA

Marek VLASÁK

Ochrana lidského plodu

Diplomová práce

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce: **Prof. JUDr. Dagmar Císařová, DrSc.**

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 4. 4. 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. dubna 2012

Marek Vlasák

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí své diplomové práce, prof. JUDr. Dagmar Císařové DrSc., za pomoc, vstřícný přístup a cenné rady.

Obsah:

1. Úvod	1
2. Vymezení základních pojmů	3
2.1 Trestněprávní pojetí lidského plodu	3
2.2 Rozlišení trestněprávního pojetí plodu a člověka	4
2.3 Náboženský a etický pohled na lidský plod	8
3. Historický vývoj ochrany plodu obecně	10
3.1 Starověk	10
3.2 Vývoj ochrany plodu na území dnešní České republiky	14
3.2.1 Právní úprava ochrany plodu v období let 1852 až 1950	14
3.2.2 Návrhy změn trestněprávní úpravy před a po roce 1918	15
3.2.3 Právní úprava v letech 1950 až 1957	17
3.2.4 Situace mezi roky 1950 až 1957	19
4. Ústavní východiska ochrany lidského plodu a vybrané mezinárodní smlouvy	23
4.1 Listina základních práv a svobod	23
4.2 Ochrana lidské plodu v mezinárodních smlouvách o lidských právech	25
5. Současná trestněprávní úprava ochrany plodu v České republice	30
5.1 Nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy	31
5.2 Nedovolené přerušení těhotenství se souhlasem těhotné ženy	33
5.3 Pomoc a svádění k trestnému činu nedovoleného přerušení těhotenství	34
5.4 Beztrestnost těhotné ženy	35
5.5 Nedbalostní usmrcení plodu	36
5.6 Úmyslné a nedbalostní poškozování zdraví plodu	37
5.7 Nedovoleného nakládání s lidským embryem a lidským genomem	39

6. Současná právní úprava umělého přerušeni těhotenství.....	42
6.1 Novelizační tendence zákona o umělém přerušeni těhotenství.....	45
6.2 Vývoj potratovosti.....	48
7. Právní úprava ochrany plodu ve světě.....	51
7.1 Kategorie první: státy s vysoce restriktivní legislativou.....	51
7.2 Kategorie druhá: státy dovolující interrupce z velmi omezených důvodů.....	53
7.3 Kategorie třetí: státy dovolující interrupce ze socioekonomických důvodů.....	56
7.4 Kategorie čtvrtá: státy s liberální právní úpravou.....	58
8. Závěr.....	62
Seznam zkratk.....	65
Použitá literatura.....	66
Komentáře.....	66
Monografie a knižní publikace.....	66
Odborné články a studie.....	67
Internetové zdroje.....	68
Resumé.....	70
Klíčová slova.....	71
Summary.....	72

1. Úvod

Otázky spojené s ochranou lidské plodu, vzniku života a jeho vývojem jsou předmětem diskuzí již od nepaměti. Dokonce již starověcí učenci, filozofové a zákonodárci věnovali dané problematice nemalou pozornost. Přesto po celou dobu vývoje společnosti nebyla nalezena jednoznačná a uspokojivá odpověď na otázku, od jakého momentu a jakým způsobem chránit vyvíjející se lidský plod (vysvětleno dále). K největšímu posunu v oblasti analyzovaného fenoménu došlo v průběhu 20. století. Ani české země nebyly v tomto ohledu žádnou výjimkou. Právní úprava ochrany lidského plodu doznala na území dnešní České republiky v předchozích dekadách několika významnějších či méně významných změn.

Obecně je možné konstatovat, že tradičním prostředkem ochrany nenarozeného dítěte, kterým státy do zkoumaného problému zasahovaly, bylo právo. Především tedy právo trestní, kterým stát reguloval a reguluje vztahy mezi těhotnou ženou a plodem a do určité míry také mezi plodem a společností. Spolu s rozvojem poznání a společnosti se v některých zemích začala projevovat potřeba změn v právní úpravě. Postupem času se prostředky trestního práva začaly jevit jako nedostatečné. Z toho důvodu byly některé státy, včetně dnešní České republiky, nuceny částečně upustit od pouhé trestní represe a přistoupit k možnosti umělé regulace porodnosti. Tento vývoj však z pochopitelných důvodů stále trvá a je přirozené, že se jednotlivé státy liší v míře intenzity regulace v závislosti na rozdílných ideologických, historických, kulturních, socioekonomických a jiných přístupech. Úpravu ochrany lidského plodu, týkající se území dnešní České republiky, obsahovaly trestní zákoníky z let 1852, 1950 a 1961, nynější podoba je pak obsažena v trestním kodexu z roku 2009.

Tato práce si klade za cíl podat analýzu problematiky ochrany lidského plodu a zároveň zhodnotit trestněprávní úpravu v České republice. Současně však nejsou ani opomíjeny aspekty mezinárodní a ústavněprávní. Na zkoumaný fenomén je nahlíženo komplexně vzhledem k tomu, že je nutné do práce zahrnout i jiná hlediska než pouze ta trestněprávní. Je totiž více než zřejmé, že trestněprávní úprava nemůže zůstat izolovaná od společenského vývoje. Z hlediska metodologického přístupu je práce empirickou analýzou, která sleduje vývoj zkoumané problematiky v širším časovém a prostorovém

průřezu. Práce dále zkoumá, zda současná trestněprávní úprava ochrany lidského plodu v České republice je dostatečná či nikoliv.

Práce je řazena jak tematicky, tak chronologicky. Nejprve jsou vysvětleny základní pojmy a hlediska vzhledem ke skutečnosti, že jejich definice mohou být interpretovány různým způsobem. Následuje kapitola, jež analyzuje historický vývoj ochrany plodu. Kapitola čtvrtá se zabývá mezinárodními a ústavněprávními východisky vztahující se k danému tématu. V následující kapitole je nastíněna úprava obsažená v současném trestním zákoníku z roku 2009. Kapitola šestá se věnuje současné právní úpravě umělého přerušení těhotenství v České republice. Poslední kapitola pak neopomíjí právní úpravu ochrany plodu ve vybraných státech světa.

Diplomová práce „Ochrana lidského plodu“ čerpá z pramenů jak primární, tak sekundární povahy. Jádro primárních pramenů tvoří především Listina základních práv a svobod, mezinárodní smlouvy, zákony a podzákoné právní předpisy, které se dotýkají zkoumané problematiky. Práce se taktéž opírá o publikace a studie psané v češtině a částečně i ve slovenském a anglickém jazyce, jež se tematicky vztahují k ochraně lidského plodu. V neposlední řadě práce čerpá také z relevantních internetových zdrojů.

2. Vymezení základních pojmů

Na začátek této kapitoly považuji za nutné vymezit klíčový pojem, a tím je lidský plod a jeho několikeré definice. Škála názorů na lidský plod a jeho případné vymezení je jak v odborné, tak i v laické rovině velmi široká. Z toho důvodu se zaměřím pouze na ta hlediska, která považuji za nejzásadnější pro obsahovou stránku své diplomové práce. Jedná se především o právní vymezení lidského plodu, a to zejména v trestním právu. Další hledisko, které není možné opomenout, je hledisko lékařské, jež je minimálně stejně důležité, a podle mnohých možná dokonce ještě důležitější, než hledisko právní. V neposlední řadě je podstatné alespoň stručně nastínit také morální a náboženské aspekty, které se dotýkají problematiky vymezení lidského plodu, a to s ohledem na skutečnost, že mnohdy právě z nich právo čerpá a navazuje na ně.

2.1 Trestněprávní pojetí lidského plodu

První pojem, který je třeba vymezit z hlediska trestního práva, je samotný pojem „lidský plod“. Termín lidský plod je možné vnímat buď v užším, nebo v širším smyslu. *Stricto sensu* je plod – zárodek, který se nachází se v těle matky. V širším slova smyslu by plodem mohlo být i oplozené vajíčko, embryo, jež se nachází mimo tělo matky.¹ Do nedávné doby chránilo trestní právo pouze lidský plod v těle matky, ale od roku 2006 je ochrana poskytována také embryím, která se nachází i mimo tělo matky (blíže kapitola pátá). Dalším velice závažným problémem je, jak vymezit či určit období, po které je klíčící život v těle matky chráněn jako plod. Jedná se tedy především o otázku, od jakého okamžiku lze určit začátek a konec tohoto období.

V trestním právu je možné vysledovat dvě možnosti, od jakého momentu lze na zárodek pohlížet jako na právem chráněnou hodnotu. První takovou možností je nahlížet na zárodek jako na chráněnou hodnotu od okamžiku vzniku, tedy od tzv. koncepce (tj. oplození – splynutí samčí a samičí buňky). Toto pojetí bylo zastáváno ve

¹ Kühn, Zdeněk. K otázce vymezení pojmu lidského plodu z hlediska trestního práva. *Trestní právo*. 1998, č. 10, s. 19. K tomuto vymezení se kriticky postavil článek MUDr. Radima Uzla CSc., blíže Uzel, Radim. Porod a začátek života. *Trestní právo*. 1999, č. 4.

starší právní literatuře.² Počátek trestněprávní ochrany plodu od početí má ovšem několik nedostatků. Za prvé, v prvních dnech po početí je těhotenství jen velmi obtížně zjistitelné. Za druhé, existuje tzv. postkoitální antikoncepce (též *morning-after-pill*),³ která, pokud je podána včas, tj. zpravidla do 72 hodin po pohlavním styku, zabraňuje uhnízdění oplozeného vajíčka. Tento druh antikoncepce je v současnosti poměrně rozšířen a je vydáván i bez lékařského receptu. V případě, že by trestní právo chránilo lidský plod již od samotného početí, přineslo by to řadu problémů – od kontroly prodeje těchto léků až po postih pro případné prodejce, což je v dnešní době spíše nepředstavitelné. Navíc těhotné ženě postih nehrozí, protože má zaručenu beztrestnost (blíže kapitola pátá).

Výše zmíněné problémy nevznikají v případě druhého pojetí, a tím je chápání plodu od okamžiku nidace, tj. od momentu uhnízdění v děloze matky.⁴ Konec nidace (implantace do dělohy) nastává 12. až 13. den po oplození. Takové chápání těhotenství je v souladu s tím, jak těhotenství chápe lékařská věda (jako vývoj oplozeného oocyту v děloze).⁵ Avšak také toto pojetí má i své nedostatky. Především tedy to, že plod není chráněn proti zásahům třetích osob až do nidace, která ale není zcela pevně určena. Tato skutečnost může vyvolávat nejen teoretické, ale i praktické problémy.

2.2 Rozlišení trestněprávního pojetí plodu a člověka

Další otázka, kterou je nutné vyřešit, se týká okamžiku, odkdy trestní právo přestává chránit lidský plod ustanoveními o nedovoleném přerušení těhotenství a začíná jej chránit jako živého člověka. Jedná se o jednu z vůbec nejsložitějších otázek v pojmovém vymezení plodu. Lze vysledovat několik přístupů, přičemž u všech je jasná snaha o definici počátku lidského života. Prvním z nich je názor, že tato hranice je určena schopností plodu žít mimo organismus matky – tzv. kritérium viability. K tomuto názoru například ve své studii Mitlöchner a Řezňáková dodávají, že: „*Máme*

² Tento názor byl vyjádřen i v komentáři k trestnímu zákonu, který říká: „*Těhotenství je stav od početí (oplození vajíčka v těle matky) do počátku porodu.*“ Viz Šámal, P.; Rizman, S. *Trestní zákon – komentář*. Praha: C. H. BECK/SEVT, 1994, s. 813. Srov. dále pozn. 4.

³ V ČR je např. dostupný lék Postinor.

⁴ Souhlasně s tímto pojetím komentář k novému trestnímu zákonu, kde je uvedeno: „*Těhotenství je stav od nidace (uhnízdění, zachycení oplodněného vajíčka v děložní sliznici) do začátku porodu*“ Viz Šámal, P. a kol. *Trestní zákon – komentář*. Praha: C. H. BECK, 2010, s. 1462.

⁵ Sadler, T. W. *Langmannova lékařská embryologie*. Praha: Grada, 2011.

za to, že je potřeba tento názor, uplatňovaný kupříkladu v anglickém právu [příp. i v USA, Nizozemí], odmítnout již proto, že lékařská věda není schopna jednoznačně tuto skutečnost vymezit, a dále pro neudržitelnost stanoviska, že by usmrcení plodu v těle matky mohlo být od určitého nitroděložního vývoje posuzováno jako vražda, a to dokonce nikoli jako vražda novorozeného dítěte matkou, protože by chyběl znak „při porodu nebo hned po něm“.⁶

Dalším pohledem, který v české trestněprávní teorii tradičně převažuje, je názor, že za člověka ve smyslu trestního práva je nutno považovat plod od počátku porodu. Obvykle je odkazováno na ustanovení, jež se týkají vraždy novorozeného dítěte matkou. Tento trestný čin může matka spáchat již v průběhu porodu. Komentář k tomuto problému uvádí: „Novorozeným dítětem se rozumí dítě od počátku porodu, a to i tehdy, když zcela nepustilo matčino tělo a není od něj zcela odděleno. Až do počátku porodu jde o lidský plod.“⁷ Otázky však vyvolává samotné stanovení okamžiku začátku porodu, přičemž názory na danou věc nejsou vůbec jednotné. Podle jednoho názorového proudu je momentem, od kterého lze plod považovat za člověka, okamžik příchodu prvních porodních bolestí.⁸ Jak uvádí například Kühn: „Počátek porodu jako začátek porodních bolestí je však mimořádně neurčitý termín, neboť ne každé bolesti nutně předznamenávají porod, mohou odeznít a prenatální vývoj může určitou, někdy i dlouhou dobu pokračovat. V takovém případě by se nepřipustně rozšiřovala aplikace trestných činů proti životu a zdraví v ust. §219 -224 [(dnes §140 – 148)] našeho trestního zákona ještě daleko před vlastní porod.“⁹ Osobně nemohu s tímto názorem jinak než souhlasit. Další autoři upozorňují na to, že porod a jeho počátek není omezen pouze na jeden časově omezený okamžik, ale že se jedná spíše o děj (proces).¹⁰ Takový pohled sdílí i medicína, která dělí porod do tří porodních dob: první doba porodní – otevírání hrdla a branky, trhá se amniový vak a odtéká plodová voda; druhá doba

⁶ Mithlöner M., Reznáková M. K vymezení objektu trestných činů proti životu, *Trestní právo*. 1997, č. 12, s. 17.

⁷ Šámal, P. a kol. *Trestní zákon...*, s. 1332.

⁸ Tesař, J. a kol. *Soudní lékařství*. Praha: Avicenum, 1977, s. 213.

⁹ Kühn, Z. K otázce vymezení pojmu lidského plodu..., s. 20.

¹⁰ Císařová, D. Iura novit curia (několik poznámek k článku dr. Dolenského „Momentum partus“). *Trestní právo*. 1998, č. 5, s. 20.

porodní – průchod plodu porodními cestami a jeho porození; třetí doba porodní – porod placenty, plodových blan a zbytku pupečníku.¹¹

Jiný názor spočívá ve stanovisku, že počátkem existence dítěte je okamžik, kdy se rodí (prořezává) hlavička nebo vedoucí část dítěte. Ovšem zde lze namítat, že biologická závislost na těle matky nekončí okamžikem opuštění matčina lůna, ale děje se tak až přerušením pupeční šňůry, a to bez ohledu na to, zda začalo dýchání či nikoliv.¹² V trestněprávní teorii se objevil ještě další názor, a to že „za živého člověka je možno považovat jedince, který se živě narodil, tj. byl vybaven fyziologickými porodními cestami nebo byl z těla matky vyjmut operativními metodami (císařským řezem), alespoň jednou spontánně nebo po kříšení vydechl, a u kterého ještě nenastala biologická smrt, a že jedině takový může být předmětem útoku ze strany pachatele.“¹³

K dané problematice zaujala stanovisko i praxe. Bývalý Nejvyšší soud Československé socialistické republiky (dále jen ČSSR), ve svém usnesení sp. zn. Ntd 246/86, vyjádřil právní názor, že „usmrcení plodu v těle matky nelze považovat za usmrcení člověka, tedy za usmrcení „jiného“ ve smyslu ustanovení zvláštní části trestního zákona obsahujícího tento znak, ale za způsobení újmy na zdraví samotné matce, součástí jejíhož těla dosud plod je.“ Jednalo se o případ, kdy se pachatel pokusil neúspěšně sám provést porod a následně i císařský řez. Když se mu ani poté nepodařilo plod vybavit, ránu neodborně zažil a teprve po osmi hodinách od začátku svého konání přivolal lékařskou pomoc. Následkem jeho konání pak žena porodila mrtvé dítě. Okresní soud věc posoudil jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1, 2 tehdejšího trestního zákona. Měl za to, že se již nejednalo o plod, ale o novorozené dítě, jelikož porod sám začal v 17:00 hodin, ale pachatel započal své jednání v 20:00. Z toho důvodu se okresní soud nepovažoval za příslušný k projednání věci a věc postoupil krajskému soudu. Krajský soud ovšem odmítl svoji příslušnost. Poukázal na lékařský názor, podle něhož je za narození živého dítěte nutné považovat úplné vypuzení produktu koncepce těla z matky, a to bez zřetele na délku trvání těhotenství. Navíc je nutné, aby dítě po tomto vypuzení dýchalo nebo projevovalo jiné známky života.

¹¹ Velký lékařský slovník [online], [cit. 2012-03-05], dostupné z <<http://lekarske.slovniky.cz/pojem/porod>>, řazeno abecedně.

¹² Mitlöchner, M. K vymezení objektu trestných činů proti životu. *Socialistická zákonnost*. 1984, č. 4, s. 199.

¹³ Mitlöchner, M., Režňáková, M. K vymezení objektu..., s. 17.

Nejvyšší soud se tedy ztotožnil se závěry, že pachatel zapříčil usmrcení plodu v těle matky a nikoli smrt člověka.

Tento názor byl potvrzen i dalším rozhodnutím, i když skutkové okolnosti obou případů nebyly totožné. Obdobný případ rozhodoval Vrchní soud v Olomouci pod sp. zn. 5 To 81/2005 z 31. srpna 2005. V daném případě rozhodoval Krajský soud v Ostravě jako prvoinstanční soud. Obžalovaný v opilosti napadl svoji těhotnou družku (ve 32. týdnu těhotenství) a s velkou razancí jí zasadil bodnou ránu do břicha. V důsledku toho došlo také k zasažení plodu a následnému předčasnému porodu tzv. císařským řezem, s mnoha komplikacemi, a pouze shodou okolností nedošlo k úmrtí poškozené ani dítěte. Krajský soud shledal obžalovaného vinným za pokus trestného činu vraždy a uložil mu povinnost uhradit škodu zdravotní pojišťovně poškozené ve výši 722 121 Kč. Krajský soud přiznal samostatnému životaschopnému lidskému plodu v těle matky status „živého člověka“. Pro posouzení otázky, zda jde o lidský život, považoval krajský soud za rozhodující schopnost žít mimo organismus matky. Vrchní soud názor krajského soudu nesdílel a konstatoval, že: *„Jednání pachatele bezprostředně směřující k úmyslnému usmrcení těhotné ženy (a tím i jejího nenarozeného dítěte) nelze právně posoudit jako pokus trestného činu vraždy podle § 8 odst. 1, § 219 odst. 1, spáchaný proti dvěma osobám ve smyslu kvalifikované skutkové podstaty trestného činu vraždy uvedené v § 219 odst. 2 písm. a) citovaného ustanovení, neboť lidský plod nelze pokládat za lidského jedince, který požívá přímé ochrany ustanovením o trestném činu vraždy. Při útoku zaměřeném prvotně na život těhotné ženy je ochrana lidského plodu poskytována zprostředkovaně, a to zvýšenou trestností trestného činu vraždy danou znakem spáchání činu „na těhotné ženě“, tj. v podobě kvalifikace podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. d) tr. zák.“*

Z výše uvedeného je možné viditelný názorový vývoj v dané problematice. I přes různé názory na pojem lidského plodu, příp. začátek těhotenství, je vidět příklon trestněprávního pojetí k lékařskému pohledu na danou otázku. Tuto skutečnost dokládají i výše uvedené judikáty. Osobně považuji fakt, že v dané oblasti dochází ke sblížení právních a lékařských hledisek, za správné a také za žádoucí.

2.3 Náboženský a etický pohled na lidský plod¹⁴

K tomu, aby bylo možné komplexně vymezit pojem lidského plodu, nelze opomenout a alespoň stručně nezmínit postoje tzv. zastánců života a nauku katolické církve. Církev zastává stanovisko, že lidskou bytost je nutno respektovat jako osobu již od prvního okamžiku své existence, tj. od okamžiku, jakmile se vytvoří zygota.¹⁵ Avšak i tento přístup církve doznal v průběhu staletí mnohých změn. Křesťanská morálka se tradičně drží učení sv. Tomáše Akvinského, které zahrnovalo postupné přistupování „rozumné duše“ k lidskému zárodku. V prvním období měla k tělu přistupovat pouze „duše vegetativní“, poté také „duše senzitivní“, která působila jako základ živočišného rozvoje těla. Teprve po čtyřiceti dnech přistoupila nesmrtelná lidská duše, jež byla považována za základ činnosti rozumové. Toto pojetí převzal Akvinský od Aristotela, podle kterého se dalo naplno hovořit o lidské bytosti teprve po čtyřiceti dnech u muže (resp. po osmdesáti dnech v případě ženy). I přes své učení o „zformovaném“ či „nezformovaném“ plodu považoval Akvinský potrat za nedovolený. Přestože nešlo usmrcení člověka, jednalo se podle něj o zásah do božích práv nad lidským životem, neboť umělý potrat vždy představoval lidský zásah do božího tvůrčího aktu.¹⁶

Ve 14. století dominikán Jan z Neapole připustil možnost potratu v případě, že by byl ohrožen život matky. Jeho názor přejala řada tzv. morálních teologů. Ti pojímali takovou situaci jako případ „nespravedlivé agrese“ ze strany plodu vůči matce a řešili ho podle tzv. principu totality (tj. pokládali plod za součást matky) obvyklým způsobem. To znamená, že k celé otázce přistupovali tak, že celek má přednost před jeho částí. Tato praxe se udržela až do roku 1869. Tehdy se papež Pius IX. rozhodl některé otázky nezohledňovat a vypustil z Kodexu církevního práva rozlišování mezi zformovaným a nezformovaným plodem. Tím tedy hrozil za jakýkoliv potrat trest exkomunikace z církve. Později, v roce 1930, papež Pius XI., ve své encyklice *Casti conubi*, odmítl aplikovat na plod termín „nespravedlivého agresora“. Podle katolických moralistů může být nepřímý potrat eticky ospravedlněn pouze v jednom jediném případě, a to tehdy, je-li možné na případ aplikovat princip dvojího účinku (např. když je při operaci rakovinného nádoru je ohrožen i plod). Přímý potrat byl odmítnut

¹⁴ Náboženským hlediskem mám především na mysli pohled katolické církve.

¹⁵ Bahounek, T. J., *Čtyři pohledy na interrupci*. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 92.

¹⁶ Tamtéž, s. 71-72. Ondok, J. P., *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*, 1. vydání. Praha: Triton, 2005, s. 95.

dokumenty II. Vatikánského koncilu a dalšími dokumenty z let 1974 a 1987 (*Donum Vitae*).¹⁷

Pohled katolických etiků samozřejmě není jediný možný. Diskuze sekulárních etiků se soustřeďují na problém, odkdy lze plod považovat za člověka. Vyskytují se různé názory. Například někteří zastávají stanovisko, že za člověka je možné považovat plod, když se začne pohybovat (anglický termín „*quickening*“). Zastánci dalšího názoru kladou důraz na výše zmíněný okamžik viability (životaschopnosti) plodu. Další možný názorový proud říká, že status personality plodu mu lze přisoudit v době začátku mozkové aktivity. Počátek mozkové aktivity spadá do šestého měsíce těhotenství. Tato koncepce představuje jistou symetrii mezi určením počátku „lidského“ života a jeho konce, který je chápán v současné medicíně jako mozková smrt.¹⁸

¹⁷ Ondok, J. P., *Bioetika...*, s. 96. Bahounek, T. J., *Čtyři pohledy...*, s. 77.

¹⁸ Ondok, J. P., *Bioetika...*, s. 96-97.

3. Historický vývoj ochrany plodu obecně

3.1 Starověk

Otázky spojené s ochranou nenarozeného života, s jeho předčasným ukončením, ať již dobrovolným či nedobrovolným, a odpovědností za takové jednání, se objevují již od nejstarších dob. Nicméně je pochopitelné, že jednotlivé starověké civilizace přistupovaly k této problematice různým způsobem, a to v závislosti na jejich filozofických, kulturních a náboženských představách či zvyklostech.

První zmínky o trestech za zranění těhotné ženy, které způsobilo potrat, za smrtelné zranění těhotné ženy nebo za potrat, který si žena úmyslně přivodila, se vyskytují již v asyrských a sumerských zákonech.¹⁹ Mezi nejznámější díla, která vznikla na území tehdejší Mezopotámie, patří především Chamurapiho zákoník z 2. tisíciletí př. n. l. Zákoník obsahoval celkem 252 článků. Celých 64 z nich se týkalo rodinného práva, což výrazně podporuje tezi o důležitosti role rodiny v tehdejší společnosti. Zákoník přirozeně také zmiňuje analyzovanou problematiku potratů. Provádět potraty bylo zcela zakázáno, a to ve všech společenských vrstvách. Ten, jehož jednání zapříčinilo potrat nějaké ženy, byl povinen uhradit majetkovou újmu. Výše náhrady byla určena podle toho, zda se jednalo o potrat dcery plnoprávného nebo závislého občana či zda šlo o potrat otrokyně.²⁰

Poněkud odlišná situace panovala v antickém Řecku a Římě. Přístup řeckých městských států k populačním otázkám, k ženám a dětem obecně, se lišil podle toho, zda se jednalo o Spartu nebo o Atény. Ve Spartě se totiž žena těšila lepšímu postavení, než tomu bylo v Aténách. Spartské ženy měly velký vliv, což bylo dáno mimo jiné i tím, že měly svobodu a majetková práva. Určitou výhodou byla i skutečnost, že stát navíc podporoval i porodnost. Například je možné zmínit, že zde platil zákon, který stanovil, že otec, jenž měl tři syny, byl osvobozen od vojenské služby. Ten, kdo měl syny čtyři, měl být dokonce osvobozen úplně od všeho, tedy od všech břemen, které stát svým občanům ukládal.²¹ Zajímavá, a pro svou dobu poněkud neobvyklá, byla i otázka moci otcovské. Otec nemohl volně rozhodovat o osudu svého dítěte, a to ani o jeho

¹⁹ Klíma, J. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. Praha: ČSAV, 1963, s. 86.

²⁰ Nikšová, G. *Nedovolené prerušení tehotenstva v československom trestnom práve*. Bratislava: SAV, 1971, s. 25.

²¹ Musil, J. Populační otázky v antickém Řecku. *Demografie*. 1962, č. 4, s. 136-137.

vychování. O novorozenci totiž ze zákona rozhodoval stát. Po narození bylo dítě podrobena prohlídce před Radou starších, a pokud byla v jeho případě naděje zdravého vývoje, bylo do sedmi let věku ponecháno u matky. Poté převzal kontrolu nad jeho výchovou stát. Dítě, které bylo slabé, neduživé či jinak postižené, bylo vrženo do propasti v pohoří Táygetos.²²

V Aténách, na rozdíl od výše zmíněné Sparty, byly ženy a děti zcela podřízeny moci otcovské. Otec mohl rozhodovat o právu dítěte na život, a to jak před jeho narozením, tak i po něm. Z toho důvodu byly poměrně běžné jednak potraty a jednak také odkládání dětí v pozdějším věku.

Vzhledem k povaze zkoumané problematiky není možné opomenout ani stanovisko řeckých filozofů. Celkově je možné říci, že se řečtí filosofové nijak aktivně nestavěli proti tomu, aby byly potraty prováděny. Nejen to, v určitých případech k nim naopak dokonce nabádali. Kupříkladu Platón v Ústavě doporučuje zabíjení neduživých dětí: „[...] narodí-li se co neduživého z oněch prvních, ty odstraní, jak sluší, na místě tajném a nezjevném.“²³ Doporučuje také potraty i v případech, kdy bylo dítě počato příbuznými v linii přímé, a to v obou směrech: „[...] myslím, že jim asi dovolíme, aby volně obcovali, s kýmkoliv by chtěli, jen ne s dcerou a matkou a s dcerami dcer a matkami matek, a podobně ženy vyjímaje se synem a otcem a s jejich pokrevenci ve směru sestupném i vzestupném; při tom všem jim napřed nařídíme, aby nepouštěli na svět plodu, byl-li by počat, a kdyby se některý přes všechno dostal na svět, aby s ním naložili podle zásady, že pro takového tvora není ponechání na živu.“²⁴

Aristoteles, podobně jako jeho předchůdce Platón, radil nejen neživit neduživé děti, ale navíc podporoval provádět potraty i v případě, že rodiče již mají příliš mnoho potomků. Ve svém díle Politika to vyjadřuje takto: „O odkládání dětí a výživě novorozeňat má být zákon, že se nesmí živiti dítě neduživé; pro nadbytek dětí však – neboť řád mravu zakazuje odkládati novorozeňata – jest třeba ustanoviti počet dítek, a stane-li se některým rodičům, že by nad ten počet jejich obcování bylo plodné, má se plod, dříve než by začal pociťovati a byl oživen, vyhnati.“²⁵ Zjednodušeně je tedy možné říci, že jak Platón, tak i Aristoteles, vnímali potraty jako prostředek, jakým

²² Effenberger, K. O rodině. 1. část. *Právní rádce*. 1997, č. 1, s. 55.

²³ Platón. *Ústava* (přeložil Fr. Novotný). Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1921, s. 189.

²⁴ Tamtéž, s. 190.

²⁵ Aristoteles. *Politika* (přeložil A. Kříž). Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1939, s. 254.

způsobem omezit porodnost a zabránit případnému přelidnění, které ohrožovalo Řecko v pátém a čtvrtém století př. n. l.²⁶

S otázkou potratů také úzce souvisí otázka otěhotnění jako takového. Pokud si řecká žena nepřála otěhotnět, případně donosit plod, měla na výběr hned z několika možností – od různých antikoncepčních amuletů, přes rozličné antikoncepční prostředky mechanické nebo chemické, které měly početí zabránit. Tyto antikoncepční metody ovšem nebyly příliš účinné, a proto byl další možností právě potrat. Žena mohla ukončit své těhotenství pouze tehdy, pokud k tomu měla souhlas svého zákonného pána, tedy manžela, otce, poručníka nebo, v případě otrokyně, svého majitele. Mezi abortivní prostředky patřilo v první řadě špatné zaházení se zárodkem – násilná cvičení, vyčerpávající pochody – dále pak také například rostlinné výtažky, případně minerální substance, z nichž některé byly přímo jedovaté. Jako příklad lze uvést například síru, olovnaté sloučeniny, modrou skalici a další. K tomu, aby byl usmrčen zárodek, byl možný také chirurgický zásah za pomoci bronzových jehel.²⁷

V Římě byl přístup k nenarozeným dětem podobný jako u Řeků. Římská rodina byla silně patriarchální. Otec, tedy *pater familias*, měl za svého života absolutní autoritu nad osobami a věcmi, které patřily rodině. Plod byl považován za vlastnictví otce, který s ním mohl v rámci neomezené otcovské moci volně nakládat. Narozené dítě mohl přijmout či nepřijmout do rodiny, případně ho mohl také prodat. Pro Řím bylo dále typické, že žena, která dobrovolně podstoupila interrupci, nebyla trestána. Potraty byly skutečně povoleny po velmi dlouhou dobu. Avšak postupem času, jak docházelo, k rozpadu patriarchální rodiny, a celkově k úpadku morálky, začal prudce klesat počet novorozenců. Císař Septimus Severus proto v rámci své populační politiky a politiky podpory porodnosti zakázal zákonem provádět potraty. Podle tohoto zákona byla trestně odpovědná ta žena, která podstoupila potrat s úmyslem poškodit manžela a také ta osoba, která jí v tom pomáhala nebo potrat dokonce sama prováděla. Trestem za takovýto čin bylo vyhnanství. S postupně vzrůstajícím vlivem křesťanského náboženství byla možnost přerušit těhotenství čím dál více omezována, až nakonec byla za císaře

²⁶ Musil, J. Populační otázky..., s. 141.

²⁷ Galán, J. E. *Láska a sex ve starém Řecku*. Praha: Euromedia Group, k. s. - Ikar, 2003, s. 165.

Tertuliána zakázána úplně. Plod byl pokládán za člověka, a z toho důvodu byl potrat pokládán za vraždu dítěte.²⁸

Další významnou a neopominutelnou skupinou, která svým dílem přispěla k utváření pohledu na ochranu plodu, byli Židé. Židé ve svém pohledu vycházejí především ze Starého zákona. V knize Exodus (kapitola 21, verš 22) se například píše: „*Když se muži budou rvát a udeří těhotnou ženu tak, že potratí, ale nepřijde o život, musí pachatel zaplatit pokutu, jakou mu uloží muž té ženy; odevzdá ji prostřednictvím rozhodčích.*“²⁹

Z toho důvodu jsou Židé jedni z největších zastánců práva na život. Cítí bezpodmínečnou povinnost zachovat život a odvrhují jakékoliv kompromisy v tomto směru. Ortodoxní a konzervativní židovské kruhy považují umělé potraty za naprosto nepřijatelné, a to mimo jiné proto, že narození dítěte je v židovské tradici považováno za boží požehnání. Jedinou možností, kterou konzervativní Židé připouštějí, je potrat provedený za účelem záchrany těhotné ženy, jestliže by jí její těhotenství ohrožovalo na životě či na zdraví. Nicméně je možné najít i hlasy liberálních rabinů, kteří schvalují provedení umělého potratu i v případě těžkého poškození plodu nebo v případě, že matka otěhotněla v důsledku znásilnění. Podobně jako u tradičního pojetí je zde argumentováno snahou chránit zdraví ženy, v tomto případě tedy její zdraví psychické.³⁰

V otázce potratů je zajímavé, jak judaismus ovlivnil křesťanství. Zde sehrála významnou roli ústní tradice a interpretace. Někteří rabíni interpretovali výše zmíněnou kapitolu 21, verš 22, takto: „*Pokud žena potratí, ale nedojde další úhony, muž, který ji udeřil, zaplatí finanční odškodnění, bolestné za ztrátu plodu, ale nebude trestán na hrdle. Pokud by však žena zemřela, je z útočníka vrah a jeho trest bude mnohem těžší.*“ Klíčovou roli zde sehrálo hebrejské slovo „ason“, které vyjadřuje ohrožení života. Někteří rabíni mu obecněji rozuměli ve smyslu zlo, neštěstí, poškození, kalamita nebo katastrofa. Z této jejich interpretace je zřejmé, že způsobit potrat není to samé co

²⁸ Nikšová, G. *Nedovolené přerušenie tehotenstva...*, s. 37-38. Effenberg, K. O Rodině, 2. část. *Právní rádce*. 1997, č. 2, s. 58.

²⁹ *Bible, Starý zákon*, Exodus, kapitola 21, verš 22 [online], [cit. 2012-01-17], dostupné z <http://www.bible.cz/app/b?book=Exod&no=21&_sourcePage=sLh0rmrkvN6q826beEMaLw%3D%3D&_fp=pH_HdkT95SBqIctDwcFjFQ%3D%3D>.

³⁰ Munzarová, M. *Zdravotnická etika od A do Z*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 30.

vražda. Avšak toto není jediný možný výklad a je možné najít i další interpretace. Například Filón z Alexandrie, nejvýznamnější představitel helénistického židovství, rozuměl výše uvedeným větám jinak: „*Když někdo udeří těhotnou ženu a ona potratí, potom pokud plod ještě nebyl zformován, zaplatí útočník pokutu, protože zabránil narození člověka. Ale pokud měl plod již vyvinuté orgány, bude násilník usmrcen.*“ Filon totiž slovo „ason“ překládal jako dokončený tvar. Tato jeho interpretace sehrála velkou roli v náboženském vývoji, protože ovlivnila první křesťany. Během šíření křesťanství v nežidovském světě byly první křesťanské texty psány v řečtině, ale byly ještě silně závislé na hebrejské Bibli. Byly to právě řecké překlady a výklady Bible, které bylo možno získat v Alexandrii. Z toho důvodu začali křesťané nahlížet na analyzované pasáže Tóry podobně jako Filón.³¹

3.2 Vývoj ochrany plodu na území dnešní České republiky

3.2.1 Právní úprava ochrany plodu v období let 1852 až 1950

Vývoj trestněprávní úpravy ochrany lidského plodu na území dnešní České republiky je velmi úzce spjat s moderním trestním právem. Důležitý mezník představuje právě trestní zákoník, jenž byl přijat roku 1852, jelikož na území České republiky platil bezmála sto let, přesněji tedy až do roku 1950.

Trestní zákon č. 117 ř. z. z roku 1852 byl v podstatě rozsáhlou novelou trestního zákona z roku 1803. Tento zákon upravoval trestné činy vyhnání plodu, a to v hlavě XVI., v §§ 144 –148. Úprava obsahovala dvě skutkové podstaty zločinů, a to vyhnání plodu vlastního a vyhnání plodu cizího. Dle § 144 a § 145 byla trestná matka, která úmyslně způsobila vyhnání svého plodu, nebo osoba, která vyhnání provedla s jejím souhlasem. Trestem za pokus zločinu vyhnání plodu byl žalář na dobu od šesti měsíců do jednoho roku. Za uskutečněné vyhnání plodu byl trestem těžký žalář na dobu od jednoho roku do pěti let. K zostřenému trestu měl být odsouzen otec dítěte, pokud se na zločinu podílel.

Druhá skutková podstata dle § 147 a § 148 spočívala v jednání osoby, která vyhnala nebo se pokusila vyhnat plod proti vůli matky a bez jejího vědomí. Dokonaným

³¹ Otázka potratu – náboženství [online], [2012-02-11], dostupné z <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/salom/_zprava/843744>.

zločinem byl již pouhý pokus. Trestem za takovýto čin byl těžký žalář na dobu mezi jedním a pěti lety v případě, že matka byla uvedena v nebezpečí života. Pokud jí bylo ublíženo na zdraví, trest se zvyšoval na rozmezí pět až deset let těžkého žaláře. Nedbalostní usmrcení plodu bylo trestáno jako přestupek.³²

3.2.2 Návrhy změn trestněprávní úpravy před a po roce 1918

Již před začátkem první světové války se hojně diskutovalo o rekodifikaci trestního práva. V roce 1912 byla například říšskému parlamentu předložena osnova trestního zákoníku, jenž měl i nadále setrvat na zákazu umělých potratů. Avšak § 295 osnovy připouštěl beztrestnost lékaře, který plod vyhnal nebo jej usmrtil, a to v případě ohrožení života těhotné ženy nebo v případě nebezpečí trvalé škody na zdraví – obecně řečeno tedy v případech tzv. lékařských indikací. K danému tématu se kupříkladu vyjádřil i profesor Miříčka, a to již v roce 1917. V souladu s osnovou hájil beztrestnost lékaře, který provedl těhotné ženě potrat v těch případech, kdy to bylo nezbytné pro záchranu či ochranu života matky. Na rozdíl od osnovy trestního zákona však připouštěl možnost, že trestněprávní úprava upustí od trestnosti ženy, která potrat podstoupí. Svůj názor vyjádřil následujícími slovy: „*Když uznáváme právo k sebevraždě i ku poškození vlastního těla, pokud se tím neporušují zájmy zvláštní, např. branný zájem státní, proč bychom neměli přiznati těhotné ženě právo dispozice s vlastním plodem aspoň potud, pokud spojen jest s tělem jejím, tvoře pouhou jeho částku.*“³³

Také poté, co v roce 1918 vznikla samostatná Československá republika, pochopitelně pokračovala diskuze o změně tehdejší trestněprávní úpravy vyhnání plodu, a to v souvislosti s chystaným novým trestním zákonem. V roce 1920 navrhli poslanci Landová-Štychová, Vrbenský, Bartoška a další novelizaci XVI. hlavy, I. dílu trestního zákona z roku 1852 o vyhnání plodu ze života. Návrh předpokládal do třetího měsíce těhotenství beztrestnost těhotné ženy a osoby, která potrat provedla, pokud k tomu měla příslušné lékařské oprávnění. Novela byla odůvodňována potřebou chránit zdraví populace. Především tedy chránit zdraví žen z nižších společenských vrstev, které

³² Herrnritt, Vilém. *Trestní zákony československé platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2. přepracované a značně rozmnožené vydání.* Praha: Nákladem Československého kompasu, 1927, s. 1236. Komentované zákony Československé republiky; Sv. 8.

³³ Miříčka, A. Přerušení těhotenství lékařem a jeho povinnost oznamovací hledíc k osnově trestního zákona. *Právník.* 1918, č. 3, s.

nemohly ze zdravotních nebo hospodářských důvodů plod donosit, a ochránit je tak před potraty prováděnými neodborně a pokoutně. Hospodářské důvody pro ukončení těhotenství, které chtěl návrh zavést, se ve své podstatě velmi blížily (respektive v mnoha ohledech byly dokonce totožné) pozdějším sociálním důvodům pro potrat. Podle předkladatelů byla trestní ustanovení týkající se vyhnání plodu neúčinná, protože „ženy zámožné a dobře živené, které by mohly dáti život většímu počtu dětí, nečiní tak, jejich prostředky usnadňují jim vyhnouti se mateřství nevídanému a omeziti libovolně počet svých dětí“.³⁴ Zde zmíněné tvrzení naznačuje, či spíše vystihuje, tehdejší praxi.

Názory, které převládaly v tehdejší společnosti k otázce vyhnání plodu, lze v zásadě rozdělit do tří skupin. První z nich prosazovala bezpodmínečnou trestnost. Tato skupina tedy považovala vyhnání plodu za zločin, který směřuje proti plodu samému, jenž měl být chráněn právem. Stejně tak mělo být chráněno právo muže na jím zplozený plod. Zastánci tohoto názoru spatřovali v lidském plodu ten nejcennější kapitál státu, a proto potrat považovali za věc, která odporuje jak morálce, tak i celkově dobrým mravům. Z dnešního pohledu a podle současné typologie by bylo možné první skupinu označit jako tzv. odpůrce interrupcí.

Druhá skupina prosazovala pouze podmíněčnou trestnost. Její zastánci vycházeli z premisy, že „lidé“ nepokládají vyhnání plodu v počáteční fázi těhotenství za zločin. Z toho důvodu by podle nich bylo v rozporu s právní logikou, kdyby bylo trestáno něco, v čem „lidé“ nespátřují nic trestného. Tedy „že zákon nemá býti než projevem svrchované vůle lidu, že čest, štěstí, blahobyť jednotlivcovy nemají býti obětovány zárodku příštího člověka“. Beztrestnost navrhovali do třetího měsíce těhotenství, naopak ale pro vyhnání plodu v pokročilejším stádiu těhotenství trestnost žádali.

Třetí, a poslední, názorový směr požadoval v otázce potratů absolutní beztrestnost. Stoupenci tohoto směru argumentovali jednak s poukazem na to, že již ve starověku ty „nejcivilizovanější národy“ pokládaly vyhnání plodu za něco lhostejného, a také tím, že těhotná žena disponuje jen se svým vlastním tělem, se kterým si ona sama může dělat, co je jí libo. Právo na vlastní tělo pokládali za nejvznešenější právo osobní

³⁴ Více samotný návrh poslanců Landové-Štychové, MUDr. Bohdana Vrbenského, Dr. Bartoška a společníků na novelisaci ustanovení XVI. hlavy I. dílu všeobecného trestního zákona ze dne 27. května 1852 o vyhnání plodu ze života [online], [cit. 2011-12-04], dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0694_00.htm>.

svobody a plod dle jejich názoru neměl vlastnosti právního statku. V jejich pojetí tudíž stát nebyl oprávněn trestně zasahovat k ochraně plodu – mohl tak činit pouze a jedině v tom případě, že by nějaké právo bylo porušeno či ohroženo.³⁵

Dr. Hubáček, ve své publikaci z roku 1925, poukazoval jednoznačně na nutnost přistupovat k otázce vyhnání plodu s ohledem na sociální postavení těhotné ženy. Tvrdil, že „*bohaté těhotné, jež z důvodů třeba nejnicotnějších se odhodlají zbaviti se nepohodlného plodu, naleznou vždy a snadno cestu i prostředky, aby se tak stalo v čas a nenápadně a šťastný výsledek za znalecky užití asepsy a antisepsy je téměř zaručen*“. Z toho důvodu byly podle jeho názoru oproti ženám z nižších sociálních vrstev ve výhodě.³⁶ Poukazem na sociální situaci žen ale výčet důvodů, pro které mělo být upuštěno od trestnosti vyhnání plodu, nekončil. Další důvody byly spatřovány především v neúčinnosti trestní represe, ve snaze zabránit sebevraždám těhotných mladých dívek atd. Bylo vnímáno jako potřebné uzákonit alespoň lékařské a sociální indikace, a tak zajistit ženám stejný přístup k odborně provedeným potratům pouze lékařem.³⁷

Názorové rozpory v dané otázce za dobu trvání první Československé republiky nedospěly k žádnému hmatatelnému výsledku. Z rozličných důvodů, pod vlivem domácí politiky a mezinárodní situace, totiž nedošlo k tomu, aby byl přijat nový trestní zákoník. V důsledku toho zůstala trestněprávní úprava nezměněna až do roku 1950, resp. až do roku 1957.

3.2.3 Právní úprava v letech 1950 až 1957

Bylo to až v roce 1950, kdy došlo tomu, že byl přijat nový trestní zákon. Nicméně ani nový zákon nepřinesl do dané problematiky žádnou zásadní změnu. Zákon v § 218 „*usmrcení lidského plodu*“ setrval na trestnosti těhotné ženy, která úmyslně usmrtila svůj plod nebo o to někoho jiného požádala, případně mu to dovolila. Těhotná žena byla trestána odnětím svobody až na jeden rok, což ovšem znamenalo snížení sankce pro těhotnou ženu oproti dřívější úpravě. Pro jiné osoby se trestní sankce neměnila vůbec,

³⁵ Hubáček, G. *K otázce vyhnání plodu*. V Brně: Sjezdový výbor, 1925. Sjezd právníků československých. 2. sjezd v Brně. Sekce 3, Trestní právo a řízení; Otázka 3a, práce 2, s. 23.

³⁶ Tamtéž, s. 7.

³⁷ Tamtéž, s. 8.

tj. platila sazba jeden rok až pět let odnětí svobody pro osobu, která úmyslně usmrtila plod, nebo těhotnou ženu k činu svedla či jí pomáhala. Kvalifikovanou skutkovou podstatou byl výdělečný motiv, což byla nově stanovená přitěžující okolnost, a dále pak těžká újma na zdraví nebo smrt těhotné ženy. Trestem bylo odnětí svobody na tři roky až deset let. Ustanovení § 218 mělo chránit živý lidský plod, a to od početí až do počátku porodu.

Nový trestní zákon z roku 1950 obsahoval i další ustanovení, která zprostředkovaně chránila lidský plod. Jestliže došlo k úmyslnému usmrcení plodu bez souhlasu matky, tak takové jednání bylo trestáno podle § 220 jako těžká újma na zdraví, za což hrozil trest odnětí svobody mezi třemi až deseti lety. V případě usmrcení lidského plodu z nedbalosti těhotná žena sama trestná nebyla, ale usmrcení jejího plodu z nedbalosti třetí osobou bylo posuzováno podle § 222 a bylo trestáno odnětím svobody na tři měsíce až na dva roky.

Nový zákon také vůbec poprvé zavedl možnost uměle přerušit těhotenství buď z lékařských, nebo z eugenických důvodů (donošení nebo porod by vážně ohrozily život těhotné nebo její zdraví, anebo jeden z rodičů trpěl těžkou dědičnou nemocí). Podmínkou byl souhlas samotné těhotné ženy, nebo jejího zákonného zástupce, a rovněž i souhlas úředního lékaře. Potrat se mohl provádět pouze a jedině ve zdravotním ústavu.³⁸

Obecně se předpokládalo, že se v novém pořádku vytvoří dostatečné materiální podmínky pro rodinu, a tudíž bylo shledáno, že by se potraty z jiné než lékařské a eugenické indikace neměly v praxi vůbec vyskytovat. To byl také důvod, proč § 218 nepočítal s výše analyzovanou indikací sociální. Tato úvaha, jak se později ukázalo, byla naprosto mylná, protože nereflektovala jiné důležité faktory, jako například složitost mezilidských vztahů ad.³⁹

³⁸ Šimák, J. a kol. *Trestní zákon: Komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb. I. vyd.* Praha: Orbis, 1953, s. 395-397 a 596. Jechová, K. Matky a děti, chtěné i nechtěné. In Tůma, O.; Vilímek, T. *Opozice a společnost po roce 1948.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2009, s. 26.

³⁹ Nikšová, G. *Nedovolené prerušenie...*, s. 83 a 234.

3.2.4 Situace mezi roky 1950 až 1957

Ustanovení § 218 odst. 4 zák. č. 86/1950 Sb. neproniklo do širšího povědomí společnosti, a bylo proto využíváno jen velmi zřídka.⁴⁰ Před přijetím zákona o umělém přerušení těhotenství v roce 1950 bylo v Československu evidováno 30 až 35 tisíc potratů ročně. Z toho zachycených, tzv. kriminálních, potratů bylo pouze velmi málo, zhruba jedno procento všech případů. Většina potratů byla evidována jako tzv. potraty samovolné a ostatní jako potraty legální na základě lékařské indikace. Již tehdy bylo zřejmé, že nejvýše zhruba 10 % jsou potraty samovolné a zbytek, podle tehdejší zákonné úpravy, byly potraty kriminální, a to i přesto, že byly evidovány jako potraty samovolné. Podle statistických odhadů byly evidované potraty pouze jednou třetinou všech ročně zaznamenaných potratů. Za reálné bylo považováno číslo okolo 100 000 potratů ročně. V důsledku velkého množství kriminálních potratů bylo uváděno, že potraty způsobují až celou třetinu všech ženských nemocí, v malém procentu také sterilitu a v některých případech dokonce i smrt. V letech 1953 až 1955 se jednalo o 122 případů úmrtí žen v důsledku neodborně provedeného potratu.

Nastalá situace vedla k přijetí zákona č. 68/1957 Sb. o umělém přerušení těhotenství, který ženám poprvé umožnil si zcela legálně a beztrestně nechat provést potrat za podmínek stanovených zákonem. K přijetí zákona bezesporu přispěla i skutečnost, že možnost legálního přerušení těhotenství byla zavedena mezi roky 1955 až 1956 v Sovětském svazu a v některých dalších zemích socialistického bloku, kam tehdy patřilo i Československo.⁴¹

Zákon deklaruje v § 1: „*V zájmu dalšího rozšíření péče o zdravý vývoj rodiny, ohrožované škodami způsobovanými při umělém přerušení těhotenství na zdraví a životech žen zákroky nesvědomytých osob a mimo zdravotnická zařízení.*“ Důvodová zpráva k tomu dále uvádí, že v důsledku potratů dochází ke značným škodám na životě, zdraví a plodnosti žen, což negativně ovlivňuje také růst populace. Nová právní úprava byla proto budována hned na několika zásadách:

- 1) umělé přerušení těhotenství bylo možné povolit jak ze zdravotních důvodů, tak i z důvodů zvláštního zřetele hodných;

⁴⁰ Tamtéž, s. 85.

⁴¹ Radvanová, S. Přerušení těhotenství. *AUC – Iuridica*. 1969, č. 2, s. 89-90. Jechová, K. Matky a děti..., s. 29-30.

- 2) zajišťovala, že k umělému přerušení těhotenství bude beztrestně docházet pouze v lůžkových zdravotnických zařízeních po předchozím povolení komise k tomu zřízené;
- 3) stanovila beztrestnost těhotných žen (§ 6 zákona);
- 4) zachovávala trestní postih pokoutníků a návodců (§ 4 a § 5 zákona).⁴²

Ustanovení § 6 bylo jednou z nejdůležitějších novinek zákona, protože poprvé zaručovalo těhotným ženám, které si samy uměle přerušily těhotenství nebo o to někoho požádaly či mu to dovolily, beztrestnost. Důvodová zpráva k tomuto uvádí: „*Trestní represe těhotných žen za umělé přerušení těhotenství dnes již neodpovídá právnímu vědomí naší společnosti, a protože snížení počtu potratů může být zabezpečeno dalším zlepšováním sociálních a kulturních podmínek. [...] Zejména je možno zrušit trestní odpovědnost těhotných žen v přesvědčení, že naše pracující ženy budou rozhodovat o mateřství v souladu se zájmy společnosti a u vědomí, že mateřství a rodina je základem zdravého rozvoje národa.*“⁴³

Nový zákon se zaměřoval i na další důležité aspekty zkoumaného problému. Přestože zákon zrušil § 218 TZ z roku 1950, nadále v §§ 4 a 5 zachoval trestnost pro protiprávní přerušení těhotenství. Kvalifikovaná skutková podstata zůstala stejná, tj. výdělečný motiv nebo těžká újma na zdraví či smrt těhotné ženy. Trestní sankce se také nijak nezměnila (jeden až pět let, respektive tři až deset odnětí svobody). Dále byla zachována trestnost pro návodce a pomocníka, ale trestní sankce byla snížena až na dvě léta odnětí svobody u základní skutkové podstaty. U kvalifikované skutkové podstaty, tj. v případě, že dojde k těžké újmě na zdraví nebo ke smrti těhotné, byl pak trest stanoven na jeden až pět let odnětí svobody. Fakt, že byla ponechána trestnost pro návodce a pomocníka, bylo podle důvodové zprávy vysvětleno jako nutnost „*skoncovat s neodůvodněnými potraty, které jsou prováděny tajně, pokoutníky, často neodborným způsobem a bez dodržení hygienických podmínek a je třeba zachovat přísnou trestní odpovědnost pokoutníků, návodců a pomocníků*“.⁴⁴

K samotnému umělému přerušení těhotenství byl vyžadován jednak souhlas samotné těhotné ženy, nebo jejího zákonného zástupce, pokud byla zbavena svéprávnosti nebo pro duševní poruchu, a jednak předchozí povolení komise.

⁴² Glogar, R. a kol. *Trestní zákon: Komentář. 1. vydání.* Praha: Orbis, 1958, s. 772-773.

⁴³ Tamtéž, s. 778-779.

⁴⁴ Tamtéž, s. 775.

Těhotenství bylo možné uměle přerušit pouze v lůžkovém zdravotnickém zařízení. Přerušeni těhotenství bylo možné povolit pouze ze zdravotních důvodů nebo z jiných důvodů zvláštního zřetele hodných (§ 2, § 3 zákona). K zákonu byla také vydána vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 249/ 1957 Ú. 1., která zákon prováděla a která byla často měněna. Ve své příloze uváděla seznam nemocí, které byly zdravotnickou indikací k umělému přerušeni těhotenství. Jednotlivé nemoci byly rozděleny do třinácti kategorií a nový seznam znamenal rozšíření zdravotních indikací oproti dřívější úpravě.

Vyhláška demonstrativně uvedla důvody zvláštního zřetele hodné. Jednalo se především o pokročilý věk ženy (změněno vyhl. č. 71/1973 Sb. nad 40 let věku), rovněž bylo bráno v potaz množství dětí, které již žena měla (změněno vyhl. č. 129/1960 Sb. na nejméně tři žijící děti), a v neposlední řadě také ztráta manžela nebo jeho invalidita, rozvrat rodiny, převaha hospodářské odpovědnosti ženy za výživu rodiny nebo dítěte, obtížná situace vzniklá otěhotněním u ženy neprovdané a okolnost, která nasvědčovala tomu, že k otěhotnění došlo následkem znásilnění nebo jiného trestného činu. Vyhláškou č. 71/1973 Sb. přibyl ještě další důvod, a to bytová nebo finanční tíseň vážně ohrožující životní úroveň rodiny, zvláště pak nezletilých dětí.

Těhotenství mohlo být ukončeno, kromě vitálních a eugenických indikací, do třetího měsíce těhotenství (vl. nařízením č.126/1962 změněno na dvanáct týdnů). Později, podle vyhl. č. 71/1973 Sb., bylo umělé přerušeni těhotenství omezeno do konce 24. týdne těhotenství, a navíc, podle vyhl. č. 80/1980 Sb., bylo stanoveno, že ve výjimečných případech je možné podstoupit interrupci až do konce 26. týdne těhotenství.

Za výkon se platil příplatek k částečnému krytí nákladů v paušální částce od 200 do 500 Kčs. Komise mohla zaplacení poplatku prominout v případech vitální indikace nebo v případě, že hrozila těžké újma na zdraví ženy či s ohledem na hospodářskou situaci těhotné.⁴⁵

Další změna oproti dřívější úpravě spočívala v tom, že bylo rozhodnuto o zřízení speciálních interrupčních komisí. Je možné vyslovit domněnku, že se jednalo pravděpodobně o jedno z nejkontroverznějších nařízení zákona. Vyhláška č. 249/1957

⁴⁵ Otázka úplatnosti prošla také změnami. Vyhl. č. 129/1960 Sb. zavedla bezplatnost pro umělé přerušeni těhotenství a vyhl. č. 104/1961 Sb. ještě na této úpravě setrvala. Vl. nařízením č. 126/1962 Sb. znovu zákrok zpoplatnilo (200-500 Kčs) pro důvody zvláštního zřetele hodné. Vl. nařízením č. 95/1964 Sb. zvýšilo horní hranici na 800 Kčs.

Ú. I. upravovala samotný vznik těchto komisí, které se zřizovaly u okresního ústavu národního zdraví v prvním stupni a v druhém stupni na úrovni krajů. Členy byli v první řadě lékaři a navíc byl jeden člen komise vybrán z řad laiků a jmenován radou Okresního národního výboru (dále ONV). Později vládní nařízení č. 126/1962 Sb. změnilo způsob zřizování a složení interrupčních komisí (dále IK). IK zřizovaly okresní a krajské národní výbory. Komise byly tříčlenné, předsedou byl poslanec Národního výboru (dále NV). Jeden ze členů byl zpravidla členem zdravotnické komise, dalším členem byla osoba volená z řad poslanců NV nebo ze členů populační komise, výboru žen nebo zástupců okresní odborové rady. Posledním členem pak byl lékař, a to přednosta ženského a porodnického oddělení nemocnice s poliklinikou nebo polikliniky či krajský lékař pro péči o ženu a dítě (odborník v oboru gynekologie a porodnictví).

Časem se však činnost interrupčních komisí národních výborů ukázala přinejmenším jako značně problematická. Kritika jim vytýkala, že takovéto jednání před komisí působí na ženy traumaticky, vyvolává u nich různé neurotické poruchy a někdy velmi pronikavě ovlivňuje jejich sexuální život. Navíc bylo upozorňováno na skutečnost, že projednávání jednotlivých žádostí před komisí je jak administrativně, tak i časově velmi náročné. Komise nebyly schopné analyzovat ani řešit osobní problémy žadatelek o umělé přerušování těhotenství. Postupně se poněkud paradoxně ukázalo, že existence interrupčních komisí bránila rozšíření nových metod interrupcí – především tzv. miniinterrupcí. Nakonec bylo rozhodnuto, že bude vhodnější tuto praxi ukončit. Z toho důvodu byly komise zrušeny s platností nového zákona o umělém přerušování těhotenství č. 66/1986 Sb.⁴⁶

⁴⁶ Bahounek, T. J., *Čtyři pohledy...*, s. 32. Radvanová, S. Přerušování těhotenství..., s. 93.

4. Ústavní východiska ochrany lidského plodu a vybrané mezinárodní smlouvy

Tato kapitola se zabývá především čl. 6 Listiny základních práv a svobod, která je podle čl. 112 Ústavy součástí ústavního pořádku České republiky – tedy normou nejvyšší právní síly. Dále budou podrobeny analýze mezinárodní smlouvy, které souvisejí se zvoleným tématem, a podle čl. 10 Ústavy jsou součástí českého právního řádu a v případě rozporu se zákonem mají aplikační přednost.

4.1 Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod (dále jen LZPS) v čl. 6 zaručuje právo na život, které je základním právem každého člověka, je tedy právem univerzálním. Listina to vyjadřuje v čl. 6 odst. 1 v první větě takto: „Každý má právo na život“; odstavce 2 a 3 jej konkretizují formulacemi: „Nikdo nesmí být zbaven života“ a „Trest smrti se nepřipouští“. Odstavec 4 pak stanovuje jeho ústavní meze ve smyslu čl. 4 LZPS.⁴⁷ Z hlediska zvoleného tématu je nejdůležitější druhá věta čl. 6 odst. 1 LZPS, kde je stanoveno, že: „Lidský život je hoděn ochrany již před narozením.“ Je to právě znění této věty, které vyvolávalo a může vyvolávat největší polemiku. Formulace této věty je výsledkem kompromisu mezi zastánci a odpůrci interrupcí, který vznikl v průběhu schvalování LZPS. Ve hře bylo několik návrhů, jakým způsobem měla být tato věta formulována: „Každý má právo na život a zdravé životní podmínky“ nebo „Každý má právo na život a zdravé životní prostředí“, případně „Každý má právo se narodit“. Byl podán i minoritní návrh na formulaci: „Lidský život je hodný ochrany od početí“.⁴⁸ Ani jedna z těchto formulací však nebyla schválena, a proto je výsledná věta pouhým kompromisem.

Je více než na místě analyzovat, co tedy vlastně z hlediska ochrany plodu výsledná formulace „je hoděn ochrany“ vlastně znamená. Tato formulace není normou, která by vyjadřovala příkaz, zákaz nebo dovolení, ale je výrokem obsahujícím přání. V právu na život je obsažena i etická norma vyjádřená výrokem, že život je hoděn

⁴⁷ Bahounek, T. J., *Čtyři pohledy...*, s. 20.

⁴⁸ Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky, komentář. 2. Díl. Práva a svobody*. Praha: Linde, 2002, s. 364-365.

ochrany. Není však nijak řešena otázka, zda je plod součástí života matky nebo zda má samostatnou subjektivitu. Neřeší se ani problém konfliktu zájmů mezi matkou a plodem.⁴⁹ Ze znění čl. 6 odst. 1 LZPS vyplývá, že pojem „*lidský život před narozením*“ (tedy plod) není totožný s pojmem „každý“ ve smyslu první věty, tedy plod nemá právo na život (takové právo má pouze narozený člověk), ale je pouze „*hoden ochrany*“.⁵⁰ Z tohoto ustanovení Listiny proto není možné dovodit zákaz nebo nepřípustnost umělého přerušení těhotenství.⁵¹ Jedná se spíše o výkladové pravidlo, jak by měl zákonodárce přistupovat k ochraně těhotné ženy a jejího plodu.

Dalším obtížně vymežitelným pojmem, který Listina uvádí v čl. 6 odst. 1 věta druhá, je výraz „lidský život“. Listina ho používá pro lidský zárodek, tedy pro prenatální etapu vývoje člověka. Při vymezení tohoto pojmu, včetně stanovení jeho začátku a konce, musí právo ve svém působení respektovat výsledky lékařské vědy, neboť jí přísluší konstatovat, kdy nastává zrození a kdy smrt. V souladu s tím musí být tyto skutečnosti právně stanoveny a vyvozeny právní důsledky.⁵² Zatímco Listina na jiných místech používá pojmy jako „každý“, „nikdo“ nebo „občan“, na tomto místě hovoří listina o „lidském životu“. To spíše svědčí o tom, že plod před narozením není subjektem práv. Termín „každý“ zde má tedy zřejmě užší význam než termín „lidský život“. Z toho lze usuzovat, že nositelem práv deklarovaných Listinou je pouze „již narozený lidský život“. Můžeme říci, že znění čl. 6 LZPS je návodem pro zákonodárce pro legislativní úpravu a že plod je jistě chráněnou hodnotou, ale jeho hodnota je odlišná od hodnoty života a zdraví již narozeného člověka. Ustanovení čl. 6 ale není jediným ustanovením, které chrání těhotnou ženu. V čl. 32 odst. 2 se uvádí: „*Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající zdravotní podmínky.*“ Tedy těhotné ženě a zprostředkovaně plodu se zaručuje zvláštní péče, která není omezena pouze na určité právní odvětví, ale projevuje se v trestním právu, v trestním procesu, v pracovním a občanském právu.

⁴⁹ Tamtéž, s. 68-69.

⁵⁰ Srov. Císařová, D. Ochrana lidského života jako základní lidské právo. In Pavlíček, V. a kol. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, s. 124. „*Ale i tehdy, když přijmeme stanovisko, že v případě ochrany života před narozením jde o právní normu, je z dikce tohoto ustanovení („hoden“) zřejmé, že stupeň ochrany je zde odlišný od ochrany živého jedince po jeho narození.*“

⁵¹ Klíma, K. a kol., *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 636. Možný je ale i zcela opačný názor.

⁵² Tamtéž, s. 635. Nicméně i z poznatků lékařské vědy je možné vyvodit několik interpretací. Tedy prozatím ani lékařská věda není schopna poskytnout jasnou odpověď na otázku, kdy začíná lidský život.

Obecně je možné konstatovat, že ústavní právo poskytuje dostatečnou ochranu ještě nenarozenému (klíčícímu) životu, přičemž ji koncipuje jako ochranu těhotné ženy.⁵³ Především čl. 6 LZPS, ale i ostatní ustanovení, je jistým návodem pro další legislativní úpravu. Plod je jistě chráněnou hodnotou, ale jeho hodnota je odlišná od hodnoty života a zdraví již narozeného člověka.

4.2 Ochrana lidské plodu v mezinárodních smlouvách o lidských právech

Již v roce 1948 přijatá Všeobecná deklarace lidských práv zakotvila právo na život, ale jednalo se pouze o deklaraci, tzn. bez přímé vynutitelnosti. Další mezinárodní smlouvou, jež byla přijata na půdě Organizace spojených národů (dále OSN) a která se dotýká zkoumaného fenoménu, byl Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále jen Pakt) z roku 1966. Ten v čl. 6 stanovoval: „*Každá lidská bytost má právo na život [...] Nikdo nebude svévolně zbaven života.*“ Za účelem kontroly a prosazování Paktu byl ustanoven osmnáctičlenný Výbor pro lidská práva. Po přijetí Opčního protokolu k Paktu může Výbor projednávat stížnosti států i jednotlivců na porušování Paktu ze strany signatářského státu.⁵⁴ Ze znění čl. 6 Paktu nevyplývá, že by nenarozenému lidskému plodu bylo přiznáno právo na život. Výbor pravidelně poukazuje na hrozby, které souvisejí s prováděním nelegálních potratů, především pro ženy samotné. Výbor také vyjádřil názor, že restriktivní interrupční zákony mohou porušovat právo těhotné ženy na život ve smyslu čl. 6 Paktu, pokud jejich následkem dojde k úmrtí ženy a doporučil státům přezkoumat a novelizovat legislativu, která interrupce kriminalizuje.

V případě K. L. v. Peru Výbor rozhodl, že stát Peru porušil čl. 7 Paktu (právo na ochranu před mučením, krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením), protože odepřel ženě přístup k interrupci v situaci, kdy neukončení těhotenství vedlo k vážnému poškození duševního zdraví ženy. V tomto případě Výbor konstatoval, že závazky respektovat a zabezpečit právo garantované čl. 7 Paktu od signatářského státu vyžadují,

⁵³ Císařová, D. Ochrana lidského života ..., s. 124.

⁵⁴ Československo přistoupilo k Opčnímu protokolu v roce 1991. Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 169/1991 Sb.

aby ženám zaručil přístup k interrupci v případech, kdy těhotenství ohrožuje jejich fyzické nebo psychické zdraví. V tomto případě stát nejenže nedokázal zabezpečit žene provedení potratu, ale navíc také zasáhl do rozhodnutí v případě K. L. Stát Peru tímto porušil další článek Paktu, a to čl. 17 (právo na soukromí).⁵⁵

Další mezinárodní smlouva, ke které Česká republika přistoupila, je Úmluva o právech dítěte, jež byla přijatá Valným shromážděním OSN roku 1989. V čl. 6 se praví, že „[...] každé dítě má přirozené právo na život“. V preambuli cituje Deklaraci práv dítěte, která byla přijata VS OSN roku 1959 a kde je uvedeno, že „*dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm*“. Preambule nemá právní závaznost, ale ani tak z ní nelze vyvozovat přípustnost nebo nepřípustnost interrupcí. Navíc podle čl. 1 se dítětem rozumí: „*Každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve*.“ Další ustanovení Úmluvy o právech dítěte přiznávají dítěti různá další práva – jako např. registrování ihned po narození, zachování jeho totožnosti, svobodu myšlení, svědomí a náboženství a mnoho dalších. Z tohoto výčtu lze tedy usuzovat, že Úmluva o právech dítěte považuje dítě za „lidskou bytost“ až od okamžiku narození.

Dále je potřeba zmínit Evropskou úmluvu o lidských právech (dále jen Úmluva) přijatou Radou Evropy roku 1950.⁵⁶ Úmluva v čl. 2 odst. 1 deklaruje právo na život takto: „*Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest*.“ Úmluva nijak nedefinuje pojem „život“ a ze samotného textu Evropské úmluvy není jasné, kdy toto právo vlastně vzniká. Úmluva neprohlašuje, že život začíná početím. Evropská komise pro lidská práva (dále jen Komise) k tomuto problému zaujala v roce 1980 stanovisko, podle kterého se právo na život podle čl. 2 odst. 1 aplikuje až od narození dítěte, nikoliv od jeho početí. Toto řešení je v souladu s pojetím lidské bytosti podle čl. 1 Všeobecné

⁵⁵ Human Rights Committee, Communication No. 1153/2003 [online], [cit. 2012-02-01], dostupné z <<http://reproductiverights.org/sites/err.civicaactions.net/files/documents/KL%20HRC%20final%20decision.pdf>>.

⁵⁶ Zákon č. 209/1992 Sb.

deklarace lidských práv, jež jde za rámec života pouze v biologickém slova smyslu.⁵⁷ V roce 1980 se jednalo o případ X. v. UK, kde Komise rozhodla, že slovo „každý“ v čl. 2 nezahrnuje lidský plod, protože kdyby článek 2 chránil i lidský plod, interrupce by musela být zakázána i v těch případech, kde by pokračující těhotenství představovalo vážné riziko pro život ženy. To by v důsledku znamenalo, že „nenarozený život“ plodu by byl považovaný za vyšší hodnotu než život samotné ženy.⁵⁸

I v dalších případech Komise potvrdila toto své stanovisko, kdy v případě H. v. Norsko opět odmítla přiznat plodu ochranu ve smyslu čl. 2 Úmluvy. Stěžovatel namítal rozpor norského zákona povolující interrupci jeho partnerce s čl. 2. Komise stížnost zamítla a konstatovala, že interrupční zákonodárství je v diskreční pravomoci států.⁵⁹ Evropský soud pro lidská práva (dále jen ESLP) se v roce 2002 v případě Boso v. Itálie⁶⁰ ve svých závěrech odkázal nejen na rozhodnutí Komise ve věci H. v. Norsko, ale i na rozhodnutí ve věci X. v. UK a také na rozhodnutí Brüggemann and Scheuten v. Německo.⁶¹ V této věci stěžovatel napadal italský zákon umožňující přerušeni těhotenství opět pro rozpor s čl. 2 Úmluvy. ESPL opět vyslovil stanovisko, že pojmy „každý“ a „život“ Úmluva na žádném místě nedefinuje. V uvedeném případě ESLP poukázal na skutečnost, že pokud je po dvanácti týdnech těhotenství dovolena interrupce pouze z důvodu ohrožení života ženy, je to pojetí, které zajišťuje spravedlivou rovnováhu mezi zájmem ženy a nutností chránit plod. Zde tedy italský zákon nebyl v rozporu s čl. 2 Úmluvy.

Další významné rozhodnutí vydal ESLP v roce 2005, a to ve věci Vo. v. Francie.⁶² Během lékařského vyšetření, které stěžovatelka podstoupila v šestém měsíci těhotenství, došlo shodou nešťastných okolností k poškození jejího plodu a

⁵⁷ Šturma, P. *Úvod do Evropského práva ochrany lidských práv. 1. vydání.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1994, s. 35.

⁵⁸ Application N° 8416/79 X. v/ the United Kingdom. Decisions and Reports 19. Council of Europe: 1980, s. 244.

⁵⁹ Application N° 17004/90 H. v/Norway. Decisions and Reports 73. Council of Europe: 1995, s. 155.

⁶⁰ Vice Boso v. Itálie [online], [cit. 2012-03-05], dostupné z <<http://www.bioethics.gr/media/pdf/biolaw/nomologia/BOSOFULL.pdf>>.

⁶¹ Rozhodnutí Komise z roku 1977, ve kterém potvrdila německý zákon, jenž kriminalizoval interrupci po dvanáctém týdnu těhotenství, vyjma případů, kdyby byly zdraví a život ženy ohroženy. Komise uznala, že právo ženy na soukromý život je podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy ohrožené, ale že zákonné povolení je dostatečně široké na to, aby bylo v souladu s právem ženy. Komise ještě uvedla, že absolutní zákaz interrupci by byl v rozporu s čl. 8 Úmluvy.

⁶² Dostupné z ASPI.

k následnému provedení interrupce. Paní Vo. podala na lékaře trestní oznámení pro nedbalostní ublížení na zdraví a nedbalostní zabití dítěte. Soud prvního stupně rozhodl tak, že dvacetitýdenní plod není lidskou bytostí, a proto nemůže být předmětem trestného činu nedbalostního zabití. Odvolací soud ale rozsudek zrušil a potvrdil názor paní Vo. Ovšem nakonec Nejvyšší soud rozhodnutí odvolacího soudu zrušil. Z toho důvodu se paní Vo. obrátila se stížností na ESLP pro porušení čl. 2 Úmluvy. V tomto případě ESLP z dosavadní judikatury a okolností přezkoumávaných orgány Úmluvy došel k závěru, že nenarozené dítě není v kontextu národních legislativ považované za „osobu“, která požívá ochrany podle čl. 2 Úmluvy. Pokud právo na život plodu existuje, je implicitně limitováno právy a zájmy matky. Na druhou stranu ESPL nevyločil, aby za jistých okolností byly některé záruky přiznány i nenarozenému dítě. Důvodem pro takové řešení je skutečnost, že na evropské úrovni neexistuje konsenzus ohledně vědecké a právní definice počátku života.

Poslední důležité rozhodnutí, které je na místě nutné alespoň zmínit, bylo vydáno v roce 2007 ve věci *Tysiac v. Polsko*.⁶³ V tomto rozhodnutí soud shledal porušení čl. 8 Úmluvy, protože Polsko nezajistilo dostatečnou proceduru, prostřednictvím které by se mohla stěžovatelka domoci interrupce. V daném případě šlo o zamítnutí žádosti stěžovatelky o provedení interrupce a nemožnost odvolat se vůči jejímu zamítnutí. ESLP poznamenal, že účinné uplatňování práv ženy, garantované čl. 8 Úmluvy, vyžaduje od státu zabezpečení náležitého rozhodovacího procesu, který je spravedlivý a poskytuje respekt k zájmům těhotné ženy, nikoliv plodu.

Závěrem je možné situaci shrnout, že výše zmíněné mezinárodní smlouvy výrazně garantují právo na život, nicméně toto právo v plném rozsahu přiznávají až narozením (mezinárodní úmluvy ponechávají stranou otázku, zda je plod subjektem či objektem práva na život). Konkrétní řešení je ponecháno jednotlivým suverénním státům, protože v této problematice nelze očekávat posun k nějakému výraznému kompromisu. Výše uvedená rozhodnutí v konkrétních případech však mohou sloužit jako určitý návod pro signatářské státy, jak v otázce interrupcí postupovat. Česká

⁶³ Case of *Tysiac v. Poland* [online], [cit. 2012-03-07], dostupné z Hudoc Database of the ECHR (ESLP) <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=tysiac%20%7C%20v.%20%7C%20Poland&sessionId=89284133&skin=hudoc-en>>.

republika svojí právní úpravou v oblasti interrupcí nijak neporušuje své mezinárodní závazky, které jí vyplývají ze smluv, ke kterým přistoupila.

5. Současná trestněprávní úprava ochrany plodu v České republice

Poté, co byly v předchozích kapitolách představeny podstatné body, které souvisejí s otázkou ochrany lidského plodu a možných přístupů k ní, je nutné taktéž provést analýzu současné právní úpravy. Samozřejmě není možné opomenout úpravu, která je obsažená v trestním zákoníku č. 140/1961 Sb. Nicméně ustanovení vztahující se k dané problematice přešla do nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. v podstatě v nezměněné podobě, proto spíše upozorním na rozdíly v obou předpisech.

Nový trestní zákoník, přijatý v roce 2009, obsahuje úpravu nedovoleného přerušení těhotenství v hlavě I. dílu 4, v §§ 159 až 163. Oproti starší právní úpravě došlo ke změně systematiky zvláštní části trestního zákoníku. Do popředí ochrany se dostala subjektivní práva, která jsou základem demokratického právního státu. Prioritou demokratického trestního práva je proto ochrana osobnosti člověka, jeho práv a svobod a jeho důstojnosti.⁶⁴ Z toho důvodu jsou v novém trestním zákoníku na předním místě trestné činy proti životu a zdraví, kam řadíme i trestný čin nedovoleného přerušení těhotenství.

Trestní zákoník nechrání lidský plod pouze prostřednictvím výše zmíněných paragrafů. Nový trestní kodex obsahuje několik dalších ustanovení, která chrání lidský plod zprostředkovaně, tj. prostřednictvím ochrany matky. Jako příklad lze uvést ustanovení trestního zákoníku o vraždě spáchané na těhotné ženě a dále ustanovení o těžkém ublížení na zdraví z nedbalosti, které primárně chrání těhotnou, nicméně prostřednictvím ochrany zdraví matky chrání také právě lidský plod. Trestní zákon chrání taktéž embryo, které se nachází mimo tělo matky, a to v ustanoveních o trestném činu nedovoleného nakládání s lidským embryem a lidským genomem.

I když došlo ke změnám v nové právní úpravě, vymezení trestných činů proti těhotenství ženy nedoznalo větších změn. Také nadále je objektem trestných činů proti těhotenství ženy klíčící život a stejnou měrou je chráněno i zdraví těhotné ženy, které

⁶⁴ Novotný, O.; Vokoun, R.; Šámal, P. a kol. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání.* Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2010, s. 17-21.

může být ohroženo nelegálně prováděnými zákroky.⁶⁵ Starší publikace uvádějí ještě další chráněný statek, a to zájem státu na populaci, jenž je těmito trestnými činy poškozován.⁶⁶ Předmětem útoku je lidský plod do začátku porodu (blíže kapitola druhá). Úmyslné usmrcení člověka od počátku porodu je trestné jako vražda nebo jako vražda novorozeného dítěte spáchaná matkou. V neposlední řadě nelze opomenout skutečnost, že současná platná právní úprava používá pojem „přerušeni“ těhotenství. Jako vhodnější termín se však spíše jeví pojem „ukončení“ těhotenství, protože usmrcením plodu nedochází k přerušeni těhotenství, nýbrž k jeho nevratnému ukončení.⁶⁷

5.1 Nedovolené přerušeni těhotenství bez souhlasu těhotné ženy

Jedná se o ty případy, kdy dojde k násilnému jednání s cílem usmrtit plod, a to bez souhlasu těhotné ženy. Dřívější trestní zákon takovoto jednání postihoval v § 228 odst. 3 a 4. Současný trestní zákoník zachová v nezměněné podobě základní skutkovou podstatu nedovoleného přerušeni těhotenství bez souhlasu těhotné ženy (§ 159 odst. 1). Stejná zůstává i trestní sazba, a to trest odněti svobody na dvě léta až na osm let. Nicméně zákon počítá s přísnější sazbou pro toho, kdo spáchá tento čin na ženě mladší osmnácti let; za použití násilí, pohrůžky násilím nebo pohrůžky jiné těžké újmy; spáchali ho opětovně nebo způsobili takovým činem těžkou újmu na zdraví (§ 159 odst. 2). Podle odst. 2 hrozí pachateli trest odněti svobody na tři léta až na osm let.

Paragraf 159 odst. 3 ještě přísněji postihuje pachatele, který bez souhlasu těhotné ženy uměle přerušil její těhotenství, a tím způsobil těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt. Za spáchání trestného činu podle odst. 3 hrozí pachateli trest odněti svobody na pět až na dvanáct let. Trest odněti svobody na osm až šestnáct let hrozí pachateli v případě, že činem podle odst. 1 způsobí smrt nejméně dvou osob.

⁶⁵ Novotný, O.; Vokoun, R. a kol. *Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část*. Praha: ASPI a.s., 2007, s. 31-33. Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné. 2. vydání*. Praha: Leges, 2010, s. 512-513.

⁶⁶ Srov. Kuchta J. a kol. *Trestní právo hmotné, zvláštní část*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 76. Ve své novější učebnici autor již zájem státu na populaci jako objekt trestného činu nezmiňuje (srov. Kuchta, J. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 48).

⁶⁷ Návrh nového zákona o specifických zdravotních službách obsahoval pojem „ukončení“ těhotenství, ale v připomínkovém řízení ze zákona úprava ukončení těhotenství vypadla (viz dále).

V komentáři k trestnímu zákonu se k tomuto trestnému činu uvádí následující: „Umělým přerušением těhotenství se rozumí jakékoli jednání směřující k usmrcení lidského plodu, které má povahu umělého přerušení těhotenství.“⁶⁸ Na konkrétních prostředcích, které slouží k provedení umělého přerušení těhotenství, nezáleží. Může se jednat o prostředky mechanické, chemické i operativní, které slouží k tomu, aby vyvolaly předčasný porod za podmínky, že směřují k usmrcení lidského plodu. Z toho důvodu pouhé uspíšení porodu by mohlo být trestným činem podle § 159 či § 160, anebo pokusem o něj (§ 21 odst. 1) v případě, že by směřovalo k usmrcení plodu. Pokud by pachatel vyvolal předčasný porod bez úmyslu plod usmrtit, dalo by se jeho jednání posoudit jako nedbalostní trestný čin podle § 147 (viz dále).

Následující pasáž komentáře k umělému přerušení těhotenství dodává: „Vzhledem k tomu, že musí jít o umělé přerušení těhotenství, nelze za něj považovat pouhé brachiální násilí vůči tělu ženy (např. kopáním do břicha ženy, opakovanými silnými údery do břicha pěstí nebo za pomoci nějakého nástroje – klacku, hole apod.), byť by bylo vedeno úmyslem vyvolat potrat nebo usmrtit plod, neboť takové jednání vzhledem k jeho povaze nelze považovat za umělé přerušení těhotenství [arg. zákon § 159 odst. 1 hovoří o „umělém přerušení těhotenství“, což vyjadřuje specifický způsob jednání lékaře, anděličkářky, ale i jiné osoby, a to na rozdíl od § 122 odst. 2 písm. g), němž používá slova „vyvolání potratu nebo usmrcení plodu“]. Z těchto důvodů je dnes již nepoužitelné R 45/1968.“ Bezprostředně poté následuje odstavec, v němž se praví: „Tato samostatná skutková podstata stanoví postih pro pachatele, který přeruší těhotenství ženy bez jejího souhlasu. Trestné podle tohoto ustanovení je jakékoli násilné jednání vůči těhotné ženě v úmyslu přerušit bez jejího souhlasu těhotenství. Pachatel je trestný podle tohoto ustanovení, a nikoli pro trestný čin ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1, spáchaný vyvoláním potratu [§ 122 odst. 2 písm. g) – srov. R 45/1968].“⁶⁹

Lze vyslovit domněnku, že z výše uvedeného není zcela zřejmé, co autor daného komentáře vlastně zamýšlel. Pokud by platilo, že za umělé přerušení těhotenství nelze považovat pouhé násilné jednání vůči tělu ženy, tak poté by muselo být jednání pachatele posouzeno jako úmyslné ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1, 2 písm. b).

⁶⁸ Šámal, P. a kol. *Trestní zákon...*, s. 1462.

⁶⁹ Šámal, P. a kol. *Trestní zákon...*, s. 1463.

Takový názor by byl ale v rozporu s dosavadní judikaturou.⁷⁰ Nehledě na to, že si autor komentáře protiřečí, protože v druhém citovaném odstavci považuje jakéhokoliv násilné jednání pachatele vůči těhotné ženě s úmyslem přerušit její těhotenství bez jejího souhlasu za trestné podle ustanovení § 159 a nikoliv podle ustanovení § 145. Po subjektivní stránce je zapotřebí úmyslu, který směřuje k usmrcení plodu, což platí u všech trestných činů dle § 159 až 162.

5.2 Nedovolené přerušení těhotenství se souhlasem těhotné ženy

Nový trestní zákoník přinesl podobnou změnu jako § 159. Oproti staré právní úpravě základní skutková podstata zůstala nezměněna. Pachatel se souhlasem ženy uměle přerušil její těhotenství, a to jinak než způsobem přípustným podle zákona o umělém přerušení těhotenství. Trestní sazba zůstala také stejná, tedy jeden až pět let odnětí svobody. Nově přibyla možnost uložit trest zákazu činnosti.⁷¹ Uložení trestu zákazu činnosti se posuzuje podle pravidel pro ukládání tohoto trestu (§ 73).

Stejně jako v případě § 159, tak i v ustanovení § 160 je několik nových kvalifikovaných skutkových podstat. Kromě těch, které již upravoval zákon č. 140/1961 Sb. (získání značného prospěchu pro pachatele či pro jiného; páčání trestného činu soustavně, nebo způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti), je novou kvalifikovanou skutkovou podstatou okolnost, že pachatel spáchal trestný čin na ženě mladší osmnácti let. Trest zůstal také nezměněn, tedy odnětí svobody na dvě léta až na osm let (§ 160 odst. 2). Paragraf 160 odst. 3 trestá pachatele odnětím svobody na tři léta až na deset let, způsobí-li pachatel těžkou újmu na zdraví nejméně dvěma osobám nebo smrt. Trest odnětí svobody na pět až na dvanáct let hrozí pachateli v případě, že svým činem způsobí smrt nejméně dvou osob.

Pachatelem může být kdokoliv a nemusí být osobou medicínsky vzdělanou (lékař či jiný zdravotnický pracovník). Ke spáchání je potřeba úmyslu, který musí směřovat k usmrcení plodu. Omyl pachatele se bude posuzovat podle obecných zásad.

⁷⁰ R 45/1986, 8 Tdo 1078/2010.

⁷¹ Podle staré právní úpravy nebylo možno uložit trest zákazu činnosti za tento trestný čin samostatně.

5.3 Pomoc a svádění k trestnému činu nedovoleného přerušení těhotenství

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. ponechává trestnost pokusu a svádění k trestnému činu nedovoleného přerušení těhotenství. Činí tak v § 161 (pomoc) a § 162 (svádění) těhotné ženy k umělému přerušení těhotenství. Jak již bylo naznačeno v předchozím textu, od minulé právní úpravy se podstatně neodlišuje, i když k určitým změnám pochopitelně bylo přistoupeno.

Základní skutková podstata v § 161 odst. 1 zůstala stejná jako ve starém trestním zákoníku. Nedovoleného jednání se dopustí pachatel, který pomáhá těhotné ženě, aby si své těhotenství sama uměle přerušila; nebo jiného o to požádala nebo mu to dovolila, a to jinak než způsobem přípustným podle zákona o umělém přerušení těhotenství. Pachateli hrozí i stejná trestní sazba jako ve starém trestním zákoně, a to až jeden rok odnětí svobody. Oproti staré zákonné úpravě však došlo v odst. 2 a 3 ke zpřísnění trestní sazby. Podle § 161 odst. 2 bude pachatel potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let, jestliže se činu podle odst. 1 dopustí na ženě mladší osmnácti let nebo přispěje takovým činem k těžké újmě na zdraví těhotné ženy. Z toho vyplývá, že jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby je zde, oproti starší právní úpravě, věk těhotné ženy.

Dále v případech těžké újmy na zdraví došlo oproti starému trestnímu zákonu ke snížení dolní hranice, a to na šest měsíců. Přispěje-li pachatel svým jednáním ke smrti těhotné ženy, hrozí mu trest odnětí svobody na jeden rok až na šest let. Horní hranice trestní sazby se zvyšuje o jeden rok (§ 161 odst. 3), tj. na šest let odnětí svobody. Pojem „pomoc“ lze vykládat ve smyslu § 24 odst. 1 písm. c), a proto se může jednat jak o pomoc psychickou, tak i fyzickou. Fyzická pomoc může spočívat např. v opatrování prostředků potřebných k tomu, aby bylo nelegálně přerušeno těhotenství; dále v odstraňování překážek či získání osoby, která by zákrok provedla. Psychickou pomoc je možné spatřovat v radě, utvrzování nebo příslibu pomoci po trestném činu.

V případě, že žena nabízenou pomoc odmítne, bude pachatel trestný za pokus trestného činu dle § 21 odst. 1.⁷²

Paragraf 162 upravuje svádění těhotné ženy k umělému přerušení těhotenství. Základní skutková podstata zůstala nezměněna – jednání pachatele spočívá ve svádění těhotné ženy k tomu, aby svoje těhotenství sama uměle přerušila; nebo jiného požádala nebo jinému dovolila, aby jí bylo těhotenství uměle přerušeno, a to jinak než způsobem přípustným podle zákona o umělém přerušení těhotenství. Oproti starší právní úpravě došlo ke zpřísnění trestní sazby až na dvě léta odnětí svobody. Na rozdíl od dřívějšího trestního zákona (§ 227 odst. 1) došlo ke změně nedokonavého vidu slovesa (tj. „svádí“ místo „svede“). Tedy bezvýslednou snahu pachatele o vyvolání rozhodnutí ženy lze považovat za dokonáný trestný čin, resp. za trestný čin předčasně dokonáný.⁷³ Kvalifikovanou skutkovou podstatou jsou případy, kdy je čin spáchán na ženě mladší osmnácti let nebo kdy pachatel zneužívá tísně nebo závislosti těhotné ženy, či přispěje takovým činem k těžké újmě na zdraví u těhotné ženy. Za toto pachateli hrozí trest odnětí svobody na šest měsíců až na pět let (§ 162 odst. 2). V případě, že pachatel svým činem přispěl ke smrti těhotné ženy, trestem je trest odnětí svobody na jeden rok až na šest let (§ 162 odst. 3).

„Odpovědnost pachatele za těžší následek dle odst. 2, 3 § 161, 162 (obrat „přispěje-li“) je třeba vztáhnout na dosavadní závěry nauky a judikatury o odpovědnosti návodce a pomocníka za těžší následek způsobený hlavním pachatelem.“⁷⁴

5.4 Beztrestnost těhotné ženy

Beztrestnost těhotné ženy byla do právního řádu zavedena již v roce 1957, a to v zákoně o umělém přerušení těhotenství. Jak starý trestní zákoník v § 229, tak i nový trestní zákoník v § 163 beztrestnost pro těhotnou ženu zachovávají v podstatě v identickém znění: „*Těhotná žena, která své těhotenství sama uměle přeruší nebo o to jiného požádá*

⁷² Vantuch, P. *Trestní zákoník s komentářem: komentář k zákonu č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů: informace z judikatury: k 1. 8. 2011. 1. vydání.* Olomouc: ANAG, 2011, s. 546.

⁷³ Novotný, O., *Trestní právo hmotné...*, s. 70.

⁷⁴ Tamtéž s. 71.

nebo mu to dovolí, není pro takový čin trestná, a to ani podle ustanovení o návodci a pomocníkovi.“ Důvody, které vedly k takovéto úpravě, byly analyzovány výše v kapitole třetí. Toto ustanovení vyjadřuje společnou obecnou právní zásadu, že osoba, k jejíž ochraně je příslušné trestněprávní ustanovení určeno, nemůže být trestná. Z toho důvodu je výslovně zdůrazněno, že těhotná žena, která své těhotenství sama uměle přeruší nebo o to jiného požádá nebo mu to dovolí, není pro takový čin trestná vůbec (tedy podle žádného ustanovení trestního zákoníku). Jiná osoba (případně osoby) je trestná podle některého z ustanovení o nedovoleném přerušení těhotenství (§ 159-162).⁷⁵

5.5 Nedbalostní usmrcení plodu

Pod hlavičku nedbalostního usmrcení plodu lze zařadit případy, kdy dojde k vyvolání potratu nebo usmrcení plodu v důsledku nedbalosti pachatele. Je zřejmé, že toto ustanovení nebude dopadat na nedbalostní usmrcení plodu samotnou matkou, jelikož podle § 163 je žena beztrestná za usmrcení plodu. Tím spíše bude beztrestná v případě, že svůj plod usmrtí z nedbalosti.

Vyvolání potratu nebo usmrcení plodu je ve smyslu § 122 odst. 2 písm. g) považováno za těžkou újmu na zdraví.⁷⁶ Vyvoláním potratu se podle komentáře k trestnímu zákonu rozumí „každé jednání, které má za následek přerušení těhotenství dříve, než dojde k porodu“, byť i předčasně. Jako příklad lze uvést možnost, že např. lékař při vnitřním vyšetření z nedbalosti provede takový zákrok, který má za následek přerušení těhotenství, nebo že automobilista porazí těhotnou ženu, která následkem toho potratí.⁷⁷ Usmrcením plodu je pak jakékoliv jednání, jehož následkem je smrt (odumření) plodu, aniž dojde současně nebo bezprostředně k jeho vypuzení (srov. R II/1965).

Pod toto ustanovení nelze zahrnout pouhé způsobení újmy na zdraví plodu, ke kterému dojde za trvání těhotenství. Lze narazit i na jiné vymezení potratu a usmrcení

⁷⁵ Šámal, P. a kol. *Trestní zákon...*, s. 1480.

⁷⁶ Ustanovení § 122 odst. 2 písm. g) se uplatní pouze v případech, kdy pachatel vyvolal potrat či způsobil smrt plodu z nedbalosti – viz Novotný, O. *Trestní právo hmotné...*, s. 44.

⁷⁷ Šámal, P. a kol. *Trestní zákon...*, s. 1176.

plodu – podle lékařské terminologie se potratem rozumí vypuzení plodu a placenty z dělohy do 28. týdne (tj. do sedmi lunárních měsíců neboli 196 dní) těhotenství, a usmrcením plodu pak rozumí ukončení těhotenství po 28. týdnu jeho trvání až do počátku porodu. Od počátku porodu je už lidská bytost chráněna jako člověk.⁷⁸

Komentář dále upozorňuje na to, že „*Ustanovení § 122 odst. 2 písm. g) se týká vyvolání potratu nebo usmrcení plodu z nedbalosti (např. u dopravní nehody posouzené jako těžké ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147), neboť úmyslné vyvolání potratu (přerušení těhotenství) se posuzuje jako trestný čin nedovoleného přerušení těhotenství podle § 159 nebo § 160. Předpokladem vyvolání potratu je, že lidský plod je v době činu vyvolávajícího potrat živý a schopný dalšího vývoje. Je-li plod mrtvý, pak nejde o vyvolání potratu. Odstranění mrtvého plodu u těhotné ženy je léčebným zákrokem.*“⁷⁹

Za nedbalostní způsobení těžké újmy na zdraví podle § 147 odst. 1 hrozí pachateli trest odnětí svobody až na dvě léta nebo zákaz činnosti. V případě kvalifikované skutkové podstaty podle odst. 2, spočívající v porušení důležité povinnosti vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, mu hrozí trest odnětí svobody na šest měsíců až na čtyři roky nebo peněžitý trest. Podle § 147 odst. 3 postihuje hrubou nedbalost, ale to pouze v případě, že dojde k těžké újmě na zdraví nejméně dvou osob. To ovšem nelze vztáhnout na těhotnou ženu, protože plod je chráněn prostřednictvím ochrany matky.

5.6 Úmyslné a nedbalostní poškozování zdraví plodu

Život a zdraví člověka patří jistě mezi nejdůležitější hodnoty, které stát musí chránit. V novém trestním zákoníku je toto vyjádřeno zařazením trestných činů proti životu a zdraví na začátek zvláštní části. Lze konstatovat, že současná právní úprava v dostatečné míře chrání život a zdraví člověka proti nedovoleným zásahům ze strany třetích osob. Avšak tato ochrana je poskytována pouze osobám od narození, resp. od počátku porodu až do jejich smrti (srov. kapitola druhá). Případy, kdy plod sice není usmrcen, ale kdy je poškozeno jeho zdraví v důsledku nedbalostního či úmyslného jednání pachatele (kterým může být i jeho matka), české trestní právo nijak nepostihuje,

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.

a to v žádné skutkové podstatě. *De lege lata* jde o jednání beztrestné, ovšem vyjma situace, kdy je poškozeno zdraví samotné těhotné ženy. V takovém případě by jednání mohlo být posuzováno podle příslušných ustanovení trestního zákoníku o ublížení na zdraví.

Objektem všech trestných činů proti zdraví je lidské zdraví, tedy normální funkce tělesných orgánů potřebná k obvyklé činnosti. Předmětem útoku je člověk, nikoliv lidský plod. Při posuzování příčinné souvislosti mezi jednáním pachatele a způsobeným následkem na zdraví je rozhodující stav před poškozením. Rozhodující tedy je, o kolik se zhoršil stav oproti stavu původnímu.⁸⁰ Toto se však u plodu jen velmi těžko posuzuje, protože pokud plod přežije a narodí se živý, ale s poškozeným zdravím, je tento zhoršený stav jeho původním stavem.⁸¹

Jak již bylo uvedeno výše, zdraví plodu může být poškozeno buď samotnou matkou, nebo třetí osobou. V praxi nepůjde o příliš rozšířené případy, a to ani u jedné z variant – úmyslné nebo nedbalostní. Podle názoru Zdeňka Kühna by byla vhodná trestněprávní regulace v případech úmyslného poškození zdraví plodu třetí osobou. Kühn dále uvádí, že v případech nedbalostních činů proti zdraví plodu o trestním postihu není možné uvažovat, protože by to bylo v rozporu s účelem trestního práva.⁸² S uvedeným názorem Zdeňka Kühna souhlasím. Domnívám se však, že v případech úmyslného poškození zdraví plodu třetí osobou by se trestní represe minula účinkem, a proto by bylo spíše vhodné uvažovat o úpravě této problematiky, tj. poškozování zdraví plodu, v jiných právních odvětvích (např. občanské právo).

V případech, kde by agresorem byla sama matka, vůbec nemůžeme uvažovat o trestním postihu, ať již za úmyslné či nedbalostní poškození zdraví plodu. Je tomu tak z toho důvodu, že je-li beztrestné usmrcení plodu matkou, tím spíše musí být beztrestné poškození jeho zdraví.⁸³ Je však možné nalézt i jiné názory. Například v případě, že by právní prostředky měly zabránit matce-toxikomance v užívání návykových látek, které poškozují zdraví plodu. Molnárová kupříkladu rozvádí svůj názor takto: „*Z hlediska*

⁸⁰ Novotný, O. *Trestní právo hmotné...*, s. 40-41.

⁸¹ Drgonec, J.; Holländer, P. *Moderná medicína a právo*. Bratislava: Obzor, 1988.

⁸² Kühn, Z. *Ochrana lidského plodu v trestním právu*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, s. 36.

⁸³ Tamtéž.

možných opatření se jako žádoucí jeví zavedení povinného léčení těhotných toxikomaneček. Práva nenarozeného dítěte by zde měla být postavena nad práva toxikomanky, zejména nad právo na základě svobodné vůle rozhodovat o svém těle. Zvláštním zákonem by bylo možné stanovit povinnost pro těhotnou toxikomanku nastoupit povinnou léčbu, a to v okamžiku, kdy zjistí, že je těhotná. V rámci této léčby by se samozřejmě muselo postupovat citlivě s veškerým ohledem na obtížnost situace těhotné ženy závislé na návykových látkách a poskytnout jí komplexní péči, která se týká nejen zdraví fyzického, ale i psychického. Je otázkou, zda-li by bylo prospěšné porušení povinnosti podrobit se povinné léčbě stíhat jako trestný čin. Obdobně je nutno se zamyslet nad možností přísnějšího postihu držení drog v těhotenství. Zákonodárce by však rozhodně neměl váhat se stanovením přísnějšího postihu pro ty distributory návykových látek, kteří vědomě opatří návykovou látku těhotné ženě.⁸⁴ K tomuto názoru mohu osobně dodat jediné, a to, že s ním nemohu v žádném případě souhlasit. Jednak autorka zcela opominula výše analyzovanou beztrestnost těhotné ženy a jednak také ve své podstatě popřela právo ženy se svobodně rozhodovat o svém těhotenství. Navíc je možné vyslovit domněnku, že je eticky naprosto nepřijatelné, aby byla žena nucena proti své vůli donosit plod, který je součástí jejího těla. Souhlasím s tím, že užívání návykových látek, alkoholu a kouření jistě velmi negativně ovlivňuje vývoj plodu, nicméně řešení neleží v trestním právu a v represii ze strany státu vůči těhotné. Naopak leží v důkladné prevenci a v nabídce různých východisek pro těhotnou ženu z její situace.

5.7 Nedovoleného nakládání s lidským embryem a lidským genomem

Jak již bylo uvedeno v kapitole druhé, lidský plod v širším smyslu může být i oplozené vajíčko či embryo, které se však nachází mimo vlastní tělo matky. Z toho důvodu stručně nastíním také další trestný čin, jenž se vztahuje k ochraně lidského plodu, a to trestný čin nedovoleného nakládání s lidským embryem a lidským genomem.

⁸⁴ Molnářová G. *Zamyšlení nad ochranou zdraví nenarozeného dítěte těhotné toxikomanky* [online], [cit. 2012-03-15], dostupné z <<http://www.epravo.cz/top/clanky/zamysleni-nad-ochranou-zdravi-nenarozeneho-ditete-tehotne-toxikomanky-17697.html>>.

Tento trestný čin byl začleněn zákonem č. 227/2006 Sb. o výzkumu na lidských kmenových embryonálních buňkách a souvisejících činnostech do starého trestního zákona v § 209b, a to do hlavy páté, tj. trestné činy hrubě narušující občanské soužití. V novém trestním zákoníku je tento trestný čin zařazen do zvláštní části hlavy první, tj. trestné činy proti životu a zdraví (§ 167). Do trestního zákoníku byl začleněn výše uvedeným zákonem, který prováděl některé závazky vyplývající z Úmluvy o lidských právech a biomedicíně (č.96/2001 Sb.), konkrétně z čl. 18 a dodatkový protokol (č. 97/2001 Sb.). Právní úprava tímto reaguje na etické problémy, které souvisejí s rychlým pokrokem na poli biologie a lékařské vědy. Jedná se především o výzkum na lidských embryích *in vitro* a o použití tzv. kmenových buněk, což musí být podřízeno přísným etickým zásadám a kontrole. Lidská embrya nelze vytvářet speciálně pro výzkumné účely. Přísná pravidla platí také pro zásahy do genetických informací. Morální zásadám se též budou přičít i pokusy o „klonování“ geneticky shodných lidských bytostí, neboť podle čl. 1 Dodatkového protokolu má člověk právo na genetickou jedinečnost.⁸⁵ Pro účely zákona č. 227/2006 Sb. se podle § 2 písm. d) lidským embryem rozumí „*totipotentní buňka nebo seskupení takových buněk, které jsou schopny se vyvinout v lidské individuum.*“⁸⁶

Objektem trestného činu podle § 167 je „*ochrana lidského embrya, zájem na řádném a kontrolovaném provádění výzkumu na lidských embryonálních buňkách a souvisejících činnostech, zprostředkovaně též ochrana lidského života ještě před narozením (srov. čl. 6 odst. 1 Listiny).*“⁸⁷ Trestní zákoník v § 167 odst. 1 a 2 zná celkem šest základních skutkových podstat. V odst. 1 písm. a) až c) jde o jednání, kdy pachatel v rozporu s jiným právním předpisem (zák. č. 227/2006 Sb.) použije pro výzkum lidské embryo nebo větší množství lidských embryonálních kmenových buněk nebo jejich linií; doveze nebo vyveze lidské embryo nebo větší množství lidských embryonálních kmenových buněk nebo jejich linií; přenese lidský genom do buněk jiného živočišného

⁸⁵ Novotný, O. *Trestní právo hmotné...*, s. 75.

⁸⁶ Totipotentní buňky jsou buňky, které se mohou bez omezení měnit na jakýkoliv jiný typ buněk. K těmto buňkám patří i buňky vzniklé z oplozeného vajíčka, jakož i samo oplozené vajíčko. Viz Základní členění kmenových buněk [online], [cit. 2012-03-15], dostupné z <<http://bunecnaterapie.cz/zakladni-cleneni-kmenovych-bunek>>.

⁸⁷ Novotný, O. *Trestní právo hmotné...*, s. 75.

druhu nebo naopak. Za to pachateli hrozí trest odnětí svobody až na tři léta nebo trest zákazu činnosti.⁸⁸

Pro jednání v § 167 odst. 2 písm. a) až c) není požadován rozpor se zvláštním právním předpisem, jelikož jde o jednání, která jsou absolutně zakázána a ani zvláštní zákon nezná výjimku. Trestná činnost spočívá v tom, že pachatel provádí zákroky směřující k vytvoření lidského embrya pro jiný účel než pro přenesení do ženského organismu; přenese vytvořené lidské embryo do dělohy jiného živočišného druhu; během výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách provádí s těmito buňkami manipulace směřující k vytvoření nového lidského jedince (reprodukční klonování). Trestní sazba je stejná jako v odst. 1. Je nutné zdůraznit bezvýjimečný zákaz reprodukčního klonování, který vyplývá z Dodatkového protokolu k Úmluvě o lidských právech a biomedicině. Z hlediska zavinění se jedná o trestný čin úmyslný.⁸⁹

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž, s. 76.

6. Současná právní úprava umělého přerušeni těhotenství

Současnou právní úpravu umělého přerušeni těhotenství nalezneme ve stále platném zákoně č. 66/1986 Sb. o umělém přerušeni těhotenství. Zákon byl přijat 20. října 1986 s účinností od 1. ledna 1987. K zákonu Ministerstvo zdravotnictví vydalo prováděcí vyhlášku č. 75/1986 Sb., která podrobněji upravuje podmínky pro umělé přerušeni těhotenství.

Nový zákon zrušil předchozí zákon o umělém přerušeni těhotenství z roku 1957. Jedním z důvodů, jež vedly k přijetí nového zákona, byly výše uvedené problémy, které souvisely jednak s praxí a prací interrupčních komisí a jednak také se zaváděním nových metod, jak provádět umělé přerušeni těhotenství. Další neopominutelným faktorem byly i celkové tendence k liberalizaci zákonodárství, které upravuje právní režim umělého přerušeni těhotenství, které se projeví nejen v Evropě, ale také ve světě.⁹⁰

Podle § 1 je hlavní účelem zákona ochrana života a zdraví ženy a zájem státu na plánovaném a odpovědném rodičovství. Nežádoucímú těhotenství se má podle § 2 zákona předcházet, a to: „[...] výchovou k plánovanému a odpovědnému rodičovství v rodině, ve škole a zdravotnických zařízeních, výchovným působením v oblasti sociální a kulturní a využíváním prostředků k zabránění těhotenství.“

Změnou oproti starší právní úpravě byl a je především liberálnější přístup k provedení interrupce. Žena se sama může rozhodnout, zda zákrok podstoupí. Musí o to písemně požádat, délka jejího těhotenství nesmí přesahovat dobu dvanácti týdnů a zákroku nesmí bránit zdravotní důvody (§ 4 zákona). Podle § 5 zákona lze ženě uměle přerušit těhotenství ze zdravotních důvodů, s jejím souhlasem nebo z jejího podnětu, jestliže je ohrožen její život. Zdravotní důvody jsou, pro které nelze ženě uměle přerušit těhotenství, jsou stanoveny ve vyhlášce č. 75/1986 Sb.:

- a) zdravotní stav ženy, kterým se podstatně zvyšuje riziko spojené s umělým přerušeni těhotenství, zejména zánětlivá onemocnění
- b) umělé přerušeni těhotenství, od něhož neuplynulo šest měsíců, s výjimkou případů, kdy

⁹⁰ Bahounek, T. J., *Čtyři pohledy...*, s. 32.

1. žena alespoň dvakrát rodila nebo
2. žena dovršila 35 let věku nebo
3. je důvodné podezření, že žena otěhotněla v důsledku trestné činnosti, která vůči ní byla spáchána.

Ze zdravotních důvodů se ženě s jejím souhlasem uměle přeruší těhotenství, jestliže k tomu dalo podnět zdravotnické zařízení, nebo z jejího podnětu, jestliže se zdravotní důvody potvrdí. V případě, že zdravotnické zařízení dá podnět k umělému přerušení těhotenství, ale žena k němu odmítá souhlas dát, učiní o tom žena písemné prohlášení – tzv. revers (§ 3 cit. vyhlášky). Seznam zdravotních důvodů, pro které lze uměle ukončit těhotenství, je velmi široký. Mezi tyto důvody patří i například otěhotnění do 15. roku věku, nad 40. rok věku a početí mezi příbuznými v pokolení přímém nebo mezi sourozenci, což jsou částečně i důvody eugenické.

Již výše bylo řečeno, že je to žena, která se sama může rozhodnout o ukončení svého těhotenství, a to do konce dvanáctého týdne těhotenství (I. trimestr). Po uplynutí dvanácti týdnů lze těhotenství uměle ukončit jen v případě, je-li ohrožen život ženy nebo je prokázáno těžké poškození plodu, nebo v případě, že plod je neschopen života. Pokud pro umělé přerušení těhotenství svědčí genetické důvody, je možné těhotenství uměle přerušit nejpozději do dosažení dvaceti čtyř týdnů těhotenství (§ 2 cit. vyhlášky). Obecně lze tedy konstatovat, že se jedná o indikace vitální, zdravotní či eugenické.

Další omezení, které ženě částečně brání ve zcela svobodném rozhodování, je její věk. V případě, že žena nedovršila šestnáct let, je zapotřebí souhlasu jejího zákonného zástupce, popřípadě toho, jemuž byla svěřena do výchovy. Jestliže je těhotná žena ve věku od šestnácti do osmnácti let, tak o provedení umělého přerušení těhotenství zdravotnické zařízení vyrozumí jejího zákonného zástupce (§ 6 zákona).

Občanský zákoník v § 8 stanoví, že způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti vzniká v plném rozsahu zletilostí. Podle § 9 Občanského zákoníku mají nezletilí způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené jejich rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Tedy zákon o umělém přerušení těhotenství jasně vymezuje, kdy považuje nezletilou za způsobilou vlastními právními úkony rozhodovat

o svém mateřství, tj. od šestnácti let. Zákon zde zasahuje do citlivé oblasti povinné mlčenlivosti a ochrany citlivých osobních údajů. Stanoví výjimku z mlčenlivosti a požadavku důvěrnosti, když ukládá povinnost informovat zákonného zástupce o provedení interrupce i tam, kde k vlastnímu provedení zákroku postačí souhlas samotné nezletilé (šestnáct až osmnáct let). Z toho důvodu by zřejmě bylo na místě, aby lékař nezletilou dívku upozornil na povinnost informovat rodiče a předešel tak možným nedorozuměním.⁹¹

V § 6 odst. 1 a 2 zákon o umělém přerušení těhotenství hovoří o zákonném zástupci, který dává souhlas k provedení interrupce nebo je o něm informován. Ze zákona však jasně nevyplývá, zda postačí souhlas pouze jednoho z rodičů, eventuálně zda adresátem informace podle odstavce 2 musí být rodiče oba. Zákon zde používá singulár, což je možné interpretovat tím způsobem, že postačí souhlas pouze jednoho z rodičů. Pokud však jeden z rodičů výslovně projeví nesouhlas s výkonem, zatímco druhý by souhlasil, bude patrně nutné postupovat podle § 49 zákona o rodině (nedohodnou-li se rodiče o podstatných věcech, rozhodne soud). To by mohlo znamenat, že interrupce podle § 4 zákona o umělém přerušení těhotenství bude vyloučena.⁹²

Na tomto místě je důležité upozornit na ustanovení zákona o umělém přerušení těhotenství, které dnes již nelze v praxi uplatnit. Zákon obsahuje několik takových ustanovení. Zákon v § 3 stanovuje, že: „*Prostředky k zabránění těhotenství, které jsou na lékařský předpis, jakož i lékařské vyšetření a kontrola s tím související se poskytují ženě bezplatně.*“ V současnosti jsou prostředky k zabránění těhotenství dopláceny z prostředků pacienta, a to i v případě, že jsou vydány na lékařský předpis. Ustanovení je tedy prakticky obsolentní.⁹³

Další takové ustanovení nalezneme v § 7 a 8 zákona o umělém přerušení těhotenství. Paragraf 7 zákona spolu s § 4 a 6 cit. vyhlášky řeší konkrétní postup při projednání umělého přerušení těhotenství. V současném systému zdravotnictví není ovšem příliš aktuální. Žena žádající o umělé přerušení těhotenství se v první řadě obrátí

⁹¹ Mach, J.; Prudil L.; Marková D. a kol. *Zdravotnictví a právo – komentované předpisy*. 2. Vydání. Praha: Lexis Nexis CZ s.r.o., 2005, s. 431.

⁹² Bahounek, T. J., *Čtyři pohledy...*, s. 35. Mach J.; Prudil L.; Marková D. a kol. *Zdravotnictví...*, s. 432.

⁹³ Mach, J.; Prudil, L.; Marková D. a kol., *Zdravotnictví...*, s. 430.

na svého ošetřujícího lékaře, který ženu vyšetří a řádně ji poučí. Poté, v rámci svobodné volby, má žena možnost vybrat si zdravotnické zařízení, kde bude výkon proveden. Z toho důvodu systém rajonizace, tedy určování místa, kde má být projednána takzvaná žádost a určeno zdravotnické zařízení, není v současnosti používán.⁹⁴

Význam a použitelnost § 8 zákona o umělém přerušení těhotenství jsou rovněž v současnosti sporné. Toto ustanovení mělo upravit případy, kdy lékař neshledal důvody pro přerušení těhotenství a žena s jeho rozhodnutím nesouhlasila. Vzhledem k tomu, že funkce tzv. okresního odborníka pro obor gynekologie a porodnictví, stejně jako tzv. krajského odborníka pro obor gynekologie a porodnictví, byly zrušeny, postup při nesouhlasu ženy s negativním rozhodnutím lékaře není řešen zákonem tak, aby odpovídal aktuálním podmínkám ve zdravotnictví. Je zřejmé, že by bylo velice vhodné toto ustanovení novelizovat.⁹⁵ Dle mého názoru současná právní úprava umožňuje situaci řešit buď změnou lékaře v rámci svobodné volby, anebo si vyžádat konzultační službu od jiného poskytovatele podle § 28 zákona o zdravotních službách.

Závěrem zmíním, že lékař nemůže bezdůvodně pacientce odmítnout provést zákrok. Podle § 50 zákona o zdravotních službách může zdravotnický pracovník odmítnout poskytnutí zdravotních služeb pacientovi v případě, že by jejich poskytnutí odporovalo jeho svědomí nebo náboženskému vyznání. Tato výhrada svědomí se může dotýkat provádění interrupcí. Nicméně případy, kdy lékař odmítne pacientce zákrok provést z důvodu výhrady svědomí, nebudou v České republice pravděpodobně nijak časté. Poskytovatel má povinnost zajistit pacientce jiného zdravotnického pracovníka, případně jiného poskytovatele k provedení zákroku.

6.1 Novelizační tendence zákona o umělém přerušení těhotenství

Současný zákon o umělém přerušení těhotenství zastaral. Od jeho přijetí uplynulo více než 25 let. Z toho důvodu je zřejmé, že obsahuje dnes již řadu zastaralých ustanovení, v praxi jen těžko realizovatelných. Některé z nich byly například uvedeny v předchozí kapitole. Bylo by zřejmě skutečně vhodné, aby byl přijat zcela nový zákon, který by

⁹⁴ Tamtéž, s. 432.

⁹⁵ Tamtéž, s. 433.

v oblasti umělého přerušení těhotenství lépe odpovídal současným poměrům ve společnosti. Takovým zákonem měl být zákon o specifických zdravotních službách, který napodruhé prošel legislativním procesem a účinnosti nabyl 1. dubna 2012. Bohužel oproti původnímu návrhu ze zákona v připomínkovém řízení vypadla úprava ukončení těhotenství. Podle informací z Ministerstva zdravotnictví se nový zákon nebo novela, které by upravovaly umělé přerušování těhotenství, v nejbližší době nepřipravují.

Považuji za vhodné na tomto místě blíže popsat změnu, kterou měl návrh zákona v oblasti interrupcí přinést. Oba návrhy zákona se v oblasti interrupcí od sebe příliš nelišily. Místo termínu „umělé přerušování“ těhotenství, jak ho zná současný zákon, byl navržen termín „umělé ukončení“ těhotenství. Nadále měl zůstat zachován písemný souhlas ženy se zákrokem, taktéž i důvody pro zákrok stanovené zákonem (tedy důvody zdravotní nebo jiné než zdravotní). Nezměněny měly zůstat také lhůty, ve kterých je možné zákrok provést (12 týdnů, resp. 24 týdnů). Po 24. týdnu by byla interrupce možná opět pouze v případě tzv. vitální indikace (ohrožení života matky, v případě prokázání těžkého poškození plodu nebo neživotaschopnosti plodu).

Těhotenství ukončená z jiných než zdravotních důvodů by bylo možno ukončit pacientce starší šestnáct let na základě její písemné žádosti. V případě, že by se jednalo o pacientku mladší šestnáct let, by byl vyžadován písemný souhlas zákonného zástupce.⁹⁶ Lékaři v případě, že by se jednalo o ukončení těhotenství z jiných než ze zdravotních důvodů, by byla stanovena povinnost informovat pacientku, příp. jejího zákonného zástupce (u pacientky mladší šestnáct let), o zákroku. Informace by se měly týkat povahy zdravotního výkonu, jeho trvalých následků a možných rizik, a dále by se měly týkat stádia vývoje embrya, možností prevence otěhotnění a možností alternativních řešení. V obou návrzích „musí“ být informace podána před svědkem, kterým měl být zdravotnický pracovník, a před otcem dítěte, jestliže se dostaví k poskytovateli společně s pacientkou a neexistuje podezření, že k těhotenství došlo v důsledku jeho trestné činnosti vůči pacientce. Současná právní úprava právo otce být informován lékařem vůbec nezmiňuje. Pacientka by mohla, podle obou návrhů, při podávání informace požadovat přítomnost dalšího svědka dle jejího výběru (tím by

⁹⁶ Zákon opět používá jednotného čísla, stejně jako současná právní úprava, ale nijak neřeší situaci nesouhlasu jednoho z rodičů. Stejně jako dnes by musel rozhodovat soud, což by provedení interrupce nejspíše vyloučilo.

mohl být právě otec dítěte).⁹⁷ O podání informace se má podle návrhů sepsat záznam. Ten by byl součástí zdravotnické dokumentace pacientky společně s jejím podpisem, podpisem ošetřujícího lékaře, svědka, popřípadě svědků, zákonného zástupce a otce dítěte, pokud by byli přítomni podání informace. Bezprostředně před zákrokem musí žena, případně její zákonný zástupce, vyslovit podle obou návrhů znovu se zákrokem souhlas (zřejmě se jednalo o určitou pojistku pro případ, že by si žena interrupci rozmyslela).

V případě, že by bylo provedeno umělé ukončení těhotenství z jiných než ze zdravotních důvodů u pacientky ve věku od šestnácti do osmnácti let, tak by podle vládního návrhu č. 689 z roku 2008 poskytovatel musel, stejně jako je tomu dnes, vyrozumět jejího zákonného zástupce.⁹⁸

Další novinkou, kterou měl nový zákon podle obou návrhů zavést, bylo umožnění provést interrupce z jiných než zdravotních důvodů ženám, které nejsou občankami České republiky, ale zároveň mají nárok na rovné zacházení podle přímo použitelných předpisů Evropské unie v oblasti sociálního zabezpečení a sociálních výhod nebo pokud mají trvalý pobyt na území České republiky.⁹⁹ I toto ustanovení

⁹⁷ Není mi zcela jasná snaha zákonodárce uzákonit povinnost lékaře informovat otce. Z tohoto hlediska se mi jeví současná právní úprava jako dostatečná. Dle mého názoru se spíše jedná o jakousi úlitbu té části společnosti, která se dlouhodobě staví proti provádění interrupcí. Např. viz připomínky České biskupské konference k druhému návrhu zákona: „*K celé situaci by měl mít právo se vyjádřit i otec, jelikož z hlediska ochrany rodiny by měli mít oba rodiče stejné právo rozhodovat o osudu nenarozeného dítěte*“ [online], [cit. 2012-03-07], dostupné z <<http://tisk.cirkev.cz/z-domova/cbk-zaslala-pripominky-k-zakonu-o-specificke-zdravotni-peci/>>. Samozřejmě, že role otce je v rozhodování ženy, zda podstoupit či nepodstoupit interrupci, důležitá. Negativní stránku zapojení otce do rozhodovacího procesu spatřuji především v nebezpečí, že mnohdy to může být právě otec, který bude tlačit na ženu, aby zákrok podstoupila, anebo naopak nutit ženu si dítě ponechat. Tuto skutečnost dokládají mnohé příklady z praxe. Z toho důvodu považuji za vhodnější současný stav, kdy je otec vynechán z rozhodovacího procesu.

⁹⁸ Na rozdíl od návrhu č. 689/2008 druhý návrh zákona o specifických zdravotních službách vypustil povinnost poskytovatele informovat zákonného zástupce pacientky. Tento krok považuji za správný. Domnívám se, že povinnost informovat zákonného zástupce je nadbytečná vzhledem k tomu, že zákroku stejně nemohou zabránit. Naproti tomu podání informace o zákroku i přes případný nesouhlas pacientky může vést k její traumatizaci po zákroku, a to jistě není žádoucí stav. Až na výjimky je pacientka ve věku 16 let a více schopna sama rozhodnout, komu informace o interrupci poskytne a komu nikoliv. Je také pravdou, že toto ustanovení vyvolalo velkou polemiku části veřejnosti: „*Jedná se tedy o naprosto nesystémový a absurdní zásah do práv rodičů, který nemá v žádné jiné oblasti obdobu. V připomínkách požadujeme u nezletilých nutnost souhlasu rodičů s provedením potratu.*“ Viz Hnutí Pro život ČR - diskuze [online], [cit. 2012-03-07], dostupné z <<http://prolife.cz/?a=71&id=1540>>. S touto připomínkou se nemohu v žádném případě ztotožnit, a to z výše uvedených důvodů. K mému názoru souhlasně odpovídá i důvodová zpráva ke druhému návrhu, která uvádí: „*[...] zákon [...] nepřímo předpokládá, že osoba starší 15 let je schopná nést důsledky za své počínání.*“

⁹⁹ Podle rozhodnutí ESD ve věci C-159/90 SPUC v. Grogan z 4. 10. 1991 je lékařské ukončení těhotenství službou ve smyslu čl. 60 smlouvy o ES, pokud je provedeno podle pravidel daného státu.

vyvolalo silnou negativní odezvu u odpůrců interrupcí. Ti tvrdili, že pokud bude umožněno provádět interrupce cizinkám, povede situace k tomu, že se rozšíří tzv. potratová turistika, a to především z Polska.¹⁰⁰

6.2 Vývoj potratovosti

Na závěr této kapitoly je na místě alespoň ve stručnosti uvést, jak přijetí zákona č. 68/1957 Sb. a zákona č. 66/1986 Sb. ovlivnilo vývoj potratovosti v Československu a později v České republice. Po přijetí prvního zákona o umělém přerušení těhotenství bylo již v roce 1958 v Československu provedeno celkem 61 418 potratů. V roce 1959 to bylo o téměř osmnáct tisíc více, tedy celkem 79 131.¹⁰¹ Následující tabulka ukazuje vývoj potratovosti od roku 1960 do roku 2002 (dle údajů Českého statistického úřadu).

Období, rok	Umělá přerušení těhotenství
1960-1964	61 327
1965-1969	68 195
1970-1974	63 698
1975-1979	60 385
1980-1984	73 921
1985-1989	100 329
1990-1994	87 392
1995-1999	44 996
2000	34 623
2001	32 528
2002	31 142

Tedy, pokud stát povoluje na svém území tuto „službu“, nemůže bránit ženám z jiného členského státu v přijetí takové služby.

¹⁰⁰ Srov. připravovaná liberalizace potratů [online], [cit. 2012-02-28], dostupné z <<http://prolife.cz/?a=72&b=2&id=542>>.

¹⁰¹ Srb V.; Kučera M., Potratovost v Československu v letech 1958-1962. *Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje*. 1963, č., s. 292.

Celkově byl počet umělých ukončení těhotenství nejvyšší mezi roky 1985 až 1989. Maxima dosáhl počet potratů v porovnání s počtem porodů v letech 1988 (97,1 potratů na 100 porodů), 1989 (98,2) a 1990 (96,2). V roce 1988 bylo provedeno 113 730 interrupcí, což je vůbec nejvíce ze všech sledovaných let. Tento nárůst interrupcí v porovnání s jinými roky je možno spatřovat právě v přijetí nových zákonných předpisů, které upravovaly umělé přerušování těhotenství. Dále pak pochopitelně také v nedostatečném využívání antikoncepčních prostředků.¹⁰²

V letech 1980 až 1985 ovšem stoupal počet žen, které užívaly antikoncepci. Vrchol nastal právě v roce 1985, kdy celkem užívalo antikoncepci (míněno nitroděložní, hormonální a jinou) celkem 530 483 žen ve fertlním věku (tedy od 15 do 49 let). Od roku 1986 je možné vidět pokles, který pokračoval až do roku 1991, kdy antikoncepci celkem užívalo 438 371 žen. Nejvíce využívanou metodou ochrany před nechtěným těhotenstvím byla antikoncepce nitroděložní.¹⁰³

Od roku 1992 dochází k obratu a začíná stoupat počet žen, které se chrání před nechtěným otěhotněním antikoncepčními prostředky. V roce 1992 převládala antikoncepce nitroděložní. Avšak již od roku 1993 počet žen, které užívají hormonální antikoncepci, převyšuje počet těch, které využívají její nitroděložní formu. Od roku 1993, kdy celkem 604 533 žen užívalo antikoncepci, jejich počet každým rokem stoupal a stoupá. V roce 2010 to bylo celkem 1 345 195 žen, z nichž velká většina užívala hormonální antikoncepci. Spolu s tím, jak stoupal počet žen užívajících některou z metod ochrany před otěhotněním, klesal i celkový počet umělých přerušování těhotenství.¹⁰⁴ V roce 2010 bylo provedeno pouze 22 008 interrupcí, což je neméně od doby, kdy je statistika vedena. Nejvíce zákroků, tj. 74 % ze všech umělých přerušování těhotenství, bylo v roce 2010 provedeno do 8. týdne těhotenství. Jednalo se tedy o tzv. miniinterrupce, jejichž nárůst je patrný již od roku 1992. Od druhé poloviny

¹⁰² Vývoj potratovosti v České republice [online], [cit. 2012-02-17], dostupné z <<http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/publ/4028-04->>.

¹⁰³ ÚZIS ČR, Potraty 2010 [online], [cit. 2012-02-17], dostupné z <<http://www.uzis.cz/publikace/potraty-2010>>, s. 26.

¹⁰⁴ Mimo roku 2008, kdy došlo k mírnému nárůstu oproti předchozím letům.

devadesátých let celkový podíl potratů mírně klesal. Z indikovaných zdravotních důvodů je v posledních letech prováděno okolo 18 % umělých přerušení těhotenství.¹⁰⁵

Přijetí zákona o umělém přerušení těhotenství dočasně znamenalo zvýšení počtu interrupcí. Avšak s tím, jak se zvyšoval počet žen užívajících antikoncepci, začal klesat i počet interrupcí. Tento přínos antikoncepce je jednoznačný a pro stát pozitivní. Je samozřejmé, že antikoncepce není pouze tím jediným faktorem, který ovlivňuje potratovost. Mezi další faktory je možné zařadit sexuální výchovu na školách a obecné povědomí o možnostech ochrany před otěhotněním. Domnívám se, že prevence v této oblasti je nespolehlivějším nástrojem, jak zabránit nechtěnému těhotenství.

¹⁰⁵ ÚZIS ČR, Potraty 2010 [online], [cit. 2012-02-17], dostupné z <<http://www.uzis.cz/publikace/potraty-2010>>, s. 12 a 27.

7. Právní úprava ochrany plodu ve světě

Tato kapitola se, vzhledem k důležitosti potenciálního komparativního aspektu, věnuje jednak právní úpravě interrupcí ve vybraných státech světa a jednak jejich celkovému přístupu k dané problematice. Cílem této části diplomové práce je nastínit různé možné přístupy států k otázce umělého přerušování těhotenství a ochrany lidského plodu – od zemí, které nepovolují interrupce vůbec nebo pouze v případech ohrožení života těhotné ženy, až po přístup plně respektující právo ženy na svobodné rozhodování o svém těhotenství.

Státy lze podle jejich přístupu k interrupcím ve své podstatě členit do čtyř samostatných skupin.¹⁰⁶ Do první skupiny se řadí země, kde jsou interrupce zakázány úplně, příp. jsou povoleny pouze v případě, že je ohrožen život ženy. Na celém světě je celkem šedesát osm zemí, které spadají do této první kategorie, a žije v nich okolo 25 % světové populace. Do druhé kategorie patří státy, které umožňují interrupce z důvodů ochrany života a zdraví ženy. Do této skupiny je možné zařadit padesát osm států světa, přibližně 13 % světové populace. Třetí skupina států, kam se řadí celkem patnáct zemí světa, povoluje interrupce ze socioekonomických důvodů. V těchto zemích žije okolo 21 % světové populace. Poslední kategorií, tedy čtvrtou, jsou státy, které ženám umožňují interrupce bez udání důvodu. V těchto zemích pak žije necelých 40 % světové populace.¹⁰⁷

7.1 Kategorie první: státy s vysoce restriktivní legislativou

Tyto státy se nacházejí především v oblastech Afriky, Latinské a Jižní Ameriky, na Středním a Blízkém východě a také v jihozápadní Asii. Z evropských zemí lze do této kategorie zařadit např. Maltu, Irsko, Andorru nebo San Marino. Státy z této kategorie nemají vždy ve svých právních rádech absolutní, bezvýjimečný zákaz interrupcí. Některé státy z této kategorie umožňují provedení interrupce v případě, že by

¹⁰⁶ Samozřejmě je možné i jiné třídění. Ve své práci používám typologii Centra pro reprodukční práva (CRRP).

¹⁰⁷ CRRP, Questions and Answers [online], [cit. 2012-02-17], dostupné z <<http://worldabortionlaws.com/questions.html>>.

pokračování v těhotenství ohrožovalo život ženy. Jedná se např. Irsko, Guatemalu, Paraguay, Libanon, ale i další.

V zemích, jako jsou Brazílie, Mexiko, Panama a některé další, je umožněno provést interrupce kromě vitální indikace i v případech, kdy žena otěhotněla v důsledku znásilnění. Jiné země ukončit těhotenství nedovolují a ani v jejich právních rádech nenajdeme žádné výjimky. Nicméně v případech, kdy je ohrožen život ženy, není interrupce posuzována jako zločin, pokud je nutná pro záchranu života těhotné (př. Andorra, San Marino, Egypt).¹⁰⁸

Existují však státy, kde je interrupce zcela zakázána, a to za jakýchkoli okolností. Jako příklad lze uvést země typu Chile nebo Salvador.¹⁰⁹ V poměrně nedávné době, přesněji v roce 2008, došlo k úplnému zákazu interrupcí také v Nikaragui. Do roku 2008 zde platila výjimka z generálního zákazu interrupcí v případech, kdy byl ohrožen život ženy, nebo v případech, kdy byla žena znásilněna. Novela trestního zákona z roku 2008 tuto výjimku zrušila. Tím tedy došlo ke kriminalizaci všech umělých potratů, bez ohledu na jakékoliv okolnosti. Zákon dále také zavedl kriminalizaci žen, které interrupci podstoupí. Trest byl stanoven na jeden až tři roky vězení.

Zpráva *Amnesty International* uvádí, že i přes zákaz se některé ženy uchylují k nelegálním interrupcím, čímž jednak riskují své zdraví a jednak se vystavují nebezpečí trestního postihu. Lékař, který tento nelegální zákrok provede, je také kriminalizován. Hrozí mu nejen profesní postih, ale také, z našeho pohledu možná trochu paradoxně, trest ze strany církve (tj. exkomunikace). Zpráva se odkazuje na případ, který se odehrál v roce 2009 v Brazílii. Tehdy byl lékař, který provedl interrupci dívce, která byla znásilněna, společně s její matkou exkomunikován a vyloučen z řad katolické církve.¹¹⁰ Nikaragujská novela trestního zákona v postihu zdravotnického personálu však zašla ještě o něco dále. Pokud lékař nebo zdravotní sestra léčí těhotnou

¹⁰⁸ The Worlds Abortion Laws 2011 [online], [cit. 2012-02-17], dostupné z <<http://worldabortionlaws.com/map/>>.

¹⁰⁹ Karhan, J.; Kovář, P. *Stav a vývoj zákonodárství umělého přerušení těhotenství ve světě a u nás.* [online], [cit. 2012-02-17], dostupné z <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006011310>>.

¹¹⁰ The Impact of the Complete Ban of Abortion in Nicaragua [online], [cit. 2012-03-08], dostupné z <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/docs/ngos/AI_Nicaragua_42.pdf>.

ženu pro nemoci typu malárie, HIV/AIDS, rakoviny atp., a tato léčba vede nebo může vést k poškození nebo smrti plodu, je takový postup trestný. Ke schválení takto přísného protipotratového zákona došlo po prezidentských volbách z roku 2006. Vítězný prezidentský kandidát, výměnou za podporu katolické církve, která má v této zemi skutečně velký vliv, prosadil tuto novelu trestního zákona.¹¹¹

Vzhledem k povaze problému je možné vyslovit hypotézu, že jistě není zcela náhodou, že v mnoha státech, kde jsou interrupce buď zakázány úplně, nebo dovoleny pouze z důvodu ohrožení života ženy, má silné postavení právě katolická církev (více k postojům a možným důvodům této skutečnosti srov. kapitola druhá).

7.2 Kategorie druhá: státy dovolující interrupce z velmi omezených důvodů

Do této kategorie je možné zařadit státy, které za přísně stanovených podmínek umožňují provést interrupci. Státem, který takovouto možnost přijal do své legislativy, je např. Polsko. Polsko však není jediným státem v Evropě, který povoluje interrupce pouze v určitých specifických případech a za konkrétních podmínek. Dalšími jsou kupříkladu Severní Irsko (na nějž se nevztahuje *Abortion Act*, viz dále), Monako nebo Lichtenštejnsko.¹¹²

Polsko již v roce 1932 umožnilo provádět potraty na svém území. Potrat mohl být proveden v případě, že těhotenství ohrožovalo život a zdraví ženy nebo v případě, že byla žena znásilněna nebo otěhotněla v následku incestu. Roku 1956 byl přijat nový zákon č. 61 o podmínkách přípustnosti přerušování těhotenství, který znamenal určitou liberalizaci v této otázce. Zavedl možnost provést interrupci z lékařských indikací, z právních důvodů (znásilnění, incest), ale také z důvodů sociálních (zákon mluvil o „těžkých životních podmínkách“). V této podobě zákon platil až do roku 1990, kdy byla zavedena částečná omezení pro sociální indikaci – ta musela být potvrzena dvěma gynekology a také praktickým lékařem. Žena musela dále podstoupit i konzultaci

¹¹¹ Nicaragua's Ban on Abortion 'Compels Rape and Incest Victims to Give Birth' [online], [cit. 2012-03-08], dostupné z <<http://www.guardian.co.uk/world/2009/jul/27/nicaragua-blanket-ban-abortions-rape>>.

¹¹² The Worlds Abortion Laws 2011 [online], [cit. 2012-02-17], dostupné z <<http://worldabortionlaws.com/map/>>.

s psychologem. Navíc byly také zavedeny poplatky za interrupce, které byly provedeny z jiných než z lékařských důvodů.

V roce 1993 byl přijat nový zákon č. 78 o plánování rodiny, ochraně lidského plodu a o podmínkách přípustnosti přerušení těhotenství. Zákon dovoluje interrupci v případě vitální indikace, vážného ohrožení zdraví ženy, eugenické indikace, což ovšem musí potvrdit dva lékaři. V případě, že je těhotenství důsledkem znásilnění nebo incestu, je sice možné těhotenství přerušit, ale je vyžadováno potvrzení prokurátora. Ze zákona tedy zcela vypadla možnost provést potrat ze sociálních důvodů. Za porušení zákona hrozí pachateli až dva roky odnětí svobody, a toto se vztahuje i na lékaře, kteří by v rozporu se zákonem ženě zákrok provedli. Sama žena je však beztrestná. Polský zákon vychází z názoru, že každý člověk má přirozené právo na život od okamžiku svého početí.¹¹³

Od přijetí zákona č. 78 došlo již několika pokusům, aby byly znovu zavedeny socioekonomické důvody pro provedení interrupce. Avšak žádný z nich nebyl úspěšný. V roce 1996 sice novela zákona opět umožnila interrupce ze sociálních indikací, ale již v následujícím roce, tedy v roce 1997, polský Ústavní soud novelu prohlásil za protiústavní. Ústavní soud považoval novelu za příliš vágní kvůli tomu, že nebyla stanovena jasná kritéria a kvůli skutečnosti, že potrat mohl být proveden pouze na základě přání ženy. Z toho důvodu, dle mínění Ústavního soudu, zákon neposkytoval dostatečnou ochranu lidskému životu od jeho počátku. Polský Sejm mohl rozhodnutí soudu zvrátit, nicméně neučinil tak.¹¹⁴ V roce 2006 pak dokonce pouze těsně neprošel návrh na úplný zákaz interrupcí v Polsku.¹¹⁵

Situace není pro ženy v Polsku, které se rozhodnou podstoupit interrupci, příliš příznivá. Lékaři nechtějí provádět zákroky ve státních zařízeních, ale jsou ochotni zákrok provést ve svých soukromých praxích. Z toho mají ohromný nezdaněný příjem, a tudíž nemalá část polských lékařů nemá žádný zájem na změně současného polského

¹¹³ Poland in UN: Abortion Policies, A Global Review 2002 [online], [2012-03-04], dostupné z <<http://www.un.org/esa/population/publications/abortion/profiles.htm>>, s. 38.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 39.

¹¹⁵ The Polish Federation for Women and Family Planning [online], [2012-03-04], dostupné z <<http://michelleg3399.wordpress.com/2010/11/19/the-polish-federation-for-women-and-family-planning/>>.

potratového práva. Mezi roky 1965 a 1988 byla v Polsku interrupce snadno dostupná a také poměrně hojně využívaná jako prostředek kontroly porodnosti namísto špatně dostupné antikoncepce. Ročně bylo provedeno okolo 130 000 potratů. Mezi léty 1988 a 1993 došlo k strmému propadu potratů, z 105 333 potratů v roce 1988 na pouhých 685 v roce 1993. Od roku 1993 se počet interrupcí pohybuje mezi 124 až 499 za rok. Výjimku představoval právě rok 1997, kdy bylo provedeno 3 047, a to z výše uvedeného důvodu opětovného uzákonění sociálních důvodů novelou z roku 1996.

Je zřejmé, že situace v oblasti interrupcí vede v Polsku k již známým důsledkům. Ženy, které disponují dostatkem finančních prostředků, podstupují interrupci v zahraničí a tzv. potratová turistika je v Polsku poměrně populární. Cílem jsou především země jako např. Německo nebo Velká Británie. Je odhadováno, že se ročně v Polsku provede nelegálně okolo 150 000 zákroků. Při odhadované průměrné ceně okolo 2 000 zlotých je jasné, že se jedná o velmi výnosný obchod. Přitom v roce 2006 bylo zaznamenáno pouze čtyřicet sedm případů ilegálních potratů, tedy 0,03 % z celkového odhadovaného počtu. Další možností pro ženy, které si přejí ukončit těhotenství, je zakoupení potratových léků *Mifepristone* nebo *Misoprostol* na internetu.¹¹⁶

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud jsou potraty povoleny pouze na základě velmi omezených důvodů, je celá situace velmi problematická. Na jedné straně umožňuje ženám v těch nezávažnějších případech, jako kupříkladu v ohrožení života a zdraví nebo v případě znásilnění, potrat podstoupit. V tomto ale právě tkví celý problém. Mnohem častějším důvodem pro interrupci je spíše hledisko socioekonomické než zdravotní. Příklad Polska ukazuje, že trestní represe je, dle mého názoru, mírně řečeno neúčinná a není schopna zabránit tomu, aby nebyly prováděny ilegální potraty. Jak již bylo uvedeno výše, ženy stejně potraty podstupují nelegálně nebo odjíždějí do jiných států, kde lze zákrok podstoupit bez větších obtíží.

¹¹⁶ Chelstowska, A. *Stigmatisation and Commercialisation of Abortion Services in Poland: Turning Sin into Gold* [online], [cit. 2011-12-28], dostupné z <[http://www.rhm-elsevier.com/article/S0968-8080\(11\)37548-9/fulltext](http://www.rhm-elsevier.com/article/S0968-8080(11)37548-9/fulltext)>.

7.3 Kategorie třetí: státy dovolující interrupce ze socioekonomických důvodů

Do této kategorie řadíme státy, které sice neuznávají právo ženy svobodně rozhodovat o svém těhotenství, ale zároveň umožňují ukončení těhotenství ženám z poměrně širokých důvodů. Do této skupiny se řadí země jako např. Austrálie, Japonsko, Lucembursko, Indie, Island, Finsko nebo Velká Británie. Přístup k potratům je v těchto zemích v zásadě stejný jako v zemích s nejliberálnější úpravou. Do roku 1986 patřilo do této kategorie i někdejší Československo.

Velká Británie byla jedna z prvních západoevropských zemí, která přijala zákon o ukončení těhotenství. Stalo se tak již v roce 1967, kdy byl přijat tzv. *Abortion Act*. Zákon se nevztahuje na Severní Irsko, které se tak řadí do druhé kategorie přístupů států k potratům. Zákon byl novelizován v roce 1990, tzv. *Human Fertilisation and Embryology Act*. Tehdy především došlo ke snížení hranice, do kdy je možné potrat provést, tj. z 28. týdne na 24. týden těhotenství.¹¹⁷ Dále bylo zavedeno, že těhotenství může být přerušeno registrovaným praktickým lékařem, pokud další dva registrovaní praktičtí lékaři dojdou v dobré víře ke stejnému závěru. Ukončení těhotenství (zákon používá výrazu „*termination of pregnancy*“) je možné z těchto důvodů:

1. Těhotenství nepřekročilo 24. týden a pokračování v něm by mohlo ohrozit život těhotné ženy, její psychické a fyzické zdraví nebo existenci již narozených dětí více než ukončení těhotenství. Může být vyžadováno úřední potvrzení o situaci ženy.
2. Ukončení těhotenství je nezbytné, aby se předešlo trvalému poškození psychického nebo fyzického zdraví těhotné ženy.
3. Další pokračování v těhotenství by znamenalo ohrožení života těhotné ženy více než provedení potratu (vitální indikace).
4. Existuje podstatné riziko, že v případě narození bude dítěte takovou fyzickou nebo psychickou abnormalitou, pro kterou by bylo vážně handicapováno.

¹¹⁷ House of Commons, Scientific Developments Relating to the Abortion Act 1967. Twelfth Report of Session 2006–07, Volume I. [online], [2012-01-19], dostupné z <<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmsselect/cmsctech/1045/1045i.pdf>>.

V případě, že je ohrožen život těhotné ženy nebo že hrozí vážná újma na jejím psychickém a fyzickém zdraví, může lékař ukončit těhotenství i bez souhlasu dvou zbývajících lékařů. Toto jsou jediné důvody, pro které je možno ve Velké Británii předčasně ukončit těhotenství. Nicméně v poslední době se rozšířil ještě jeden důvod, a to ukončení těhotenství z důvodu pohlaví plodu (důvod, který je ovšem nelegální).

V několika posledních měsících se ve Velké Británii objevovaly náznaky, že jsou prováděny interrupce pouze na základě pohlaví plodu. Britský deník *The Daily Telegraph* přinesl několik odhalení lékařů, kteří byli ochotni zákrok provést, i když bylo ze situace zřejmé, že žena chce podstoupit interrupci pouze z důvodu pohlaví plodu. Zákon sice nehovoří o zákazu provedení interrupce na základě pohlaví plodu, ale bez lékařských indikací nelze pouze pohlaví plodu považovat za dostatečný medicínský důvod pro interrupci. Je možné si představit lékařsky podložené důvody, kdy by mohl být zákrok proveden pouze na základě pohlaví plodu. Ovšem jednalo by se pouze o případy, že by plod trpěl vážnou genetickou poruchou spojenou právě s jeho pohlavím.¹¹⁸

Ročně se provede ve Velké Británii okolo 200 000 interrupcí, 98 % z nich jsou povolovány na základě hrozící vážné psychické újmy těhotné ženě, nikoli z fyzických důvodů.¹¹⁹ Více jak 75 % potratů je prováděno mezi 3. až 9. týdnem těhotenství.¹²⁰ V roce 2011 doporučila Rada Evropy členským státům, včetně Velké Británie, aby přestaly podávat rodičům informace o pohlaví plodu. Důvodem byla obava, aby tato informace nepodporovala selektivní interrupce. Podle *Daily Telegraphu* existují náznaky, že je potrat prováděn spíše u dívčího pohlaví.¹²¹

Stejný problém, i když v tomto ohledu ještě mnohem závažnější, je možné nalézt také v Indii. V Indii byl potrat z důvodu pohlaví plodu zakázán v roce 1994, ale praxe se

¹¹⁸ Možný je také výklad umožňující na základě vážného ohrožení psychického zdraví ženy interrupci na základě pohlaví plodu. Například u ženy pocházející z etnika, které upřednostňuje chlapce namísto dívek. Sally Sheldon. Is It Illegal to Abort an Unborn Baby because of its Sex? Not Necessarily. *The Guardian* [online], [cit. 2012-02-07], dostupné z <<http://www.guardian.co.uk/law/2012/feb/28/is-sex-selective-abortion-illegal>>.

¹¹⁹ NHS, Illegal Abortions for Wrong Sex Babies [online], [cit. 2012-02-07], dostupné z <<http://www.nhs.uk/news/2012/02February/Pages/abortions-wrong-sex-foetus.aspx>>.

¹²⁰ Abortion Statistics for England and Wales [online], [cit. 2012-02-07], dostupné z <<http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/may/24/abortion-statistics-england-wales>>.

¹²¹ Abortion Investigation: Doctors Filmed Agreeing Illegal Abortions 'No Questions Asked', *Daily Telegraph* [online], [cit. 2012-02-07], dostupné z <<http://www.telegraph.co.uk/health/healthnews/9099511/Abortion-investigation-doctors-filmed-agreeing-illegal-abortion-no-questions-asked.html>>.

do dnešních dnů nijak zásadně nezměnila. K rozšíření selektivních potratů přispěla skutečnost, že se výrazně snížila cena za prenatalní diagnostiku, především tedy za ultrazvuk.¹²² Tento trend vede k snížení počtu dívek v populaci. Již v roce 2001 byl poměr dívky-chlapci poněkud znepokojující, a to 927 dívek na 1 000 chlapců ve věku od 0 až 6 let. V roce 2011 to bylo dokonce již jen 914 dívek na 1 000 chlapců. Indie proto zákonem také zakázala provádět testy na zjištění pohlaví plodu, ovšem v praxi je tento zákaz obcházen a nepředstavuje žádnou překážku pro to, aby byla prováděna interrupce. V roce 2011 indická centrální vláda, z důvodů špatného vývoje, zavedla úřad pro monitorování selektivních metod a interrupcí na plodech ženského pohlaví.¹²³

7.4 Kategorie čtvrtá: státy s liberální právní úpravou

Tato kategorie zahrnuje spíše státy nacházející se na severní polokouli planety Země. Jedná se o většinu evropských zemí, USA, Kanadu, Rusko, většinu postsovětských republik, většinu skandinávských států, z islámských států je možné zmínit Turecko, z asijských pak Čínu nebo Vietnam. Některé státy v této kategorii do určité míry omezují právo ženy se zcela svobodně rozhodnout o svém těhotenství. Nejčastěji se jedná o povinné poučení před zákrokem, poučení o možnostech adopce nebo antikoncepce (př. Maďarsko, Německo). S poučením před zákrokem je často spojena určitá čekací doba na zákrok (kupříkladu Belgie 6 dní, Německo 3 dny). Další omezení mohou spočívat v tom, že potraty nejsou hrazeny z prostředků veřejného zdravotního pojištění. Plně hrazeny jsou povětšinou pouze interrupce na základě zdravotních důvodů, v některých státech jsou hrazeny interrupce u nedospělých dívek nebo v případech znásilnění (př. Bulharsko). Pouze v Nizozemsku a některých státech USA jsou interrupce hrazeny ze zdravotního pojištění i na základě sociální situace. V neposlední řadě je možné zmínit, že další bariérou může představovat zákaz reklamy na potratové služby (př. Maďarsko nebo Albánie).¹²⁴

¹²² Gendercide: The Worldwide War on Baby Girls, *The Economist* [online], [cit. 2012-02-03], dostupné z <<http://www.economist.com/node/15636231>>.

¹²³ A Campaign Against Girls in India, *The New York Times* [online], [cit. 2012-02-27], dostupné z <http://www.nytimes.com/2011/04/13/world/asia/13iht-letter13.html?_r=1>.

¹²⁴ Karhan, J.; Kovář, P. *Stav a vývoj zákonodárství...*

Z evropských zemí bude blíže analyzována právní úprava Nizozemska a Švédska. Současná nizozemská úprava, která umožnila provádět potrat pouze na základě přání ženy, byla přijata v roce 1981. Nicméně již v průběhu sedmdesátých let se v praxi interrupce na žádost prováděly. Těhotenství je možné ukončit až do okamžiku, kdy se plod považuje za životaschopný, tedy do 24. týdne. Těhotná žena musí své rozhodnutí konzultovat s lékařem, který ji musí poučit o rizicích zákroku a o alternativních řešeních její situace. V případě, že žena svůj názor nezmění, zákon stanovuje pětidenní lhůtu pro zákrok od první návštěvy lékaře. Tato lhůta je povinná až od 16. dne těhotenství. Po 13. týdnu je možné zákrok provést pouze v zařízeních, které k tomu mají náležité povolení. Ženám, které mají nizozemské státní občanství, je zákrok hrazen ze zdravotního pojištění. Naopak cizinky si musí zákrok hradit samy. Je určitou zajímavostí, že Nizozemsko má jeden z nejnižších potratových indexů na světě.¹²⁵

Další zemí s tradičně liberální úpravou je Švédsko. Již v roce 1938 byl přijat zákon o interrupcích, který povoloval interrupce nejenom z důvodů ohrožení života a zdraví ženy, ale také z eugenických důvodů, v případě, že je těhotenství výsledkem trestného činu, a z indikací medicínsko-sociální (definováno jako „slabost matky“). V roce 1946 došlo k rozšíření medicínsko-sociálních důvodů o možnost provést interrupci v případech těžkých životních podmínek nebo v případě vážně hrozící újmy psychickému zdraví ženy, pokud by musela dítě donosit. Tento zákon platil do roku 1975, kdy vstoupil v platnost nový zákon o interrupcích, který byl přijat o rok dříve, tedy v roce 1974. Tento zákon umožnil interrupce ve Švédsku na žádost ženy do konce 18. týdne těhotenství. Do 12. týdne stačí písemná žádost; od 12. do 18. týdne je pak také vyžadována konzultace se sociálním pracovníkem. Potraty lze provádět pouze ženám se švédským občanstvím nebo ve Švédsku usazeným.¹²⁶ V roce 2009 se ve Švédsku vyskytl případ ženy, která požadovala potrat z důvodu pohlaví plodu. Měla již dvě dcery a další si nepřála. Lékař nechtěl její žádosti vyhovět, a proto se obrátil s dotazem, jakým způsobem má postupovat, na příslušnou švédskou instituci, na Národní radu

¹²⁵ Termination of Pregnancy and Abortion in Netherlands [online], [cit 2012-03-04], dostupné z <<http://southholland.angloinfo.com/countries/holland/abortion.asp>>.

¹²⁶ Sweden in UN, Abortion Policies, A Global review 2002 [online], [cit. 2012-03-02], dostupné z <<http://www.un.org/esa/population/publications/abortion/profiles.htm>>, s. 115.

zdraví a blahobytu. Ta rozhodla, že do 18. týdne není možné ženě potrat zakázat, i kdyby měl být proveden pouze na základě pohlaví plodu.¹²⁷

Možná poněkud překvapivě, ale i USA jsou zemí, která má liberální právní úpravu interrupcí. Je však nutné podotknout, že to je především zásluhou Nejvyššího soudu. Spojené státy tradičně neumožňovaly provádění interrupcí. Tento trend se začal postupně měnit až v průběhu šedesátých let 20. století. Na začátku šedesátých let minulého století čtyřicet jedna států Federace umožňovalo potrat pouze v případě, že by pokračování těhotenství ohrožovalo život těhotné ženy. Zbylé státy umožňovaly potrat jak z vitálních důvodů, tak i v případě, že by těhotenství ohrožovalo psychické zdraví ženy. V polovině šedesátých let stále více států akceptovalo i psychické důvody a promítlo je do své legislativy.¹²⁸

V roce 1973 Nejvyšší soud v dnes již známém případě Roe v. Wade rozhodl, že žena má ústavní právo rozhodovat o svém mateřství. Tím vlastně legalizoval potraty ve všech státech Unie. Ve svém rozhodnutí Nejvyšší soud poměrem hlasů 7:2 shledal protiústavnost ustanovení texaského trestního zákona (čl. 1191 až 1194), které potrat nebo pokus o něj prohlašovaly za zločin, vyjma lékařského zákroku k záchraně života těhotné ženy. Navrhovatelka si stěžovala na rozpor texaského trestního zákona s jejím právem na soukromí, které je garantováno dodatky k ústavě USA číslo 1, 4, 5, 9, 14. Ústava USA sice výslovně nezakotvuje právo na soukromí, ale toto právo lze dovodit z řady soudních precedentů. „*Právo na osobní soukromí zahrnuje i právo ženy rozhodnout o potratu, ale toto právo není neomezené a musí být uváženo v souvislosti s důležitými zájmy státu na právní úpravě.*“¹²⁹

Soud dále konstatoval, že ingerenci státu je možné připustit od určitého okamžiku, kdy nastává konflikt mezi osobními zájmy matky a potencionálním lidským životem. Takovým momentem je okamžik životaschopnosti plodu (tzv. viability), který nastává v 28. týdnu těhotenství, ale stát ji může připustit od 24. týdne těhotenství podle svého uvážení. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že se státní zájem na ochraně zdraví ženy

¹²⁷ Sweden Rules 'Gender-based' Abortion Legal, *The Local* [online], [cit. 2012-03-04], dostupné z <<http://www.thelocal.se/19392/20090512/>>.

¹²⁸ USA in UN, Abortion Policies, A Global Review 2002 [online], [cit. 2012-03-14], dostupné z <<http://www.un.org/esa/population/publications/abortion/profiles.htm>>, s. 164.

¹²⁹ Haderka, J. K nové federální judikatuře v USA k interrupčním věcem (1973-1989). *Právník*. 1990, č. 5, s. 437-439.

projevuje na konci prvního trimestru a zájem na ochraně potenciálního lidského života od okamžiku životaschopnosti plodu. Rozhodnutí Nejvyššího soudu prohlašuje texaskou právní úpravu za protiústavní a v rozporu s 14. dodatkem. Soud shrnul své stanovisko tak, že ingerence státu do soukromí ženy je během prvního trimestru naprosto vyloučena a žena má právo si o svém těhotenství rozhodnout sama. Během druhého trimestru je ingerence státu přípustná, ale pouze k rozumné ochraně zdraví ženy, nikoliv však samotného zárodku. V průběhu třetího trimestru je stát oprávněn interrupci zcela vyloučit za účelem ochrany plodu, ovšem s výjimkou případů, kdy je ohrožen život a zdraví ženy.¹³⁰ Tento vývoj byl v roce 1992 potvrzen dalším rozhodnutím Nejvyššího soudu v případě *Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v. Casey*. V tomto rozhodnutí Nejvyšší soud zavedl standard nepřiměřené zátěže pro hodnocení podmínek, které jsou ze strany státu kladeny na ženu v případě, že si chce své těhotenství nechat ukončit.¹³¹ Názory na povolení interrupcí vyvolávají v USA velké kontroverze, kdy proti sobě na jedné straně stojí odpůrci interrupcí a na straně druhé jejich zastánci. V dohledné době nelze očekávat, že by se názorová stanoviska obou táborů přiblížila.

¹³⁰ Tamtéž, s. 439-440.

¹³¹ USA in UN, *Abortion Policies, A Global review 2002* [online], [2012-03-14], dostupné z <<http://www.un.org/esa/population/publications/abortion/profiles.htm>>, s. 165.

8. Závěr

Cílem této práce bylo podat analýzu ochrany lidského plodu a zhodnotit právní úpravu umělého přerušení těhotenství v České republice. Zvláštní důraz byl přitom kladen na ochranu poskytovanou trestním právem. Otázky spojené s počátkem života, resp. s jeho předčasným ukončením, provázely lidstvo již nejstarších dob. V závislosti na dějinném vývoji se jednotlivé přístupy k této problematice proměňovaly. Situace na území dnešní České republiky proto nebyla v tomto ohledu žádnou výjimkou.

V průběhu dějin nelze nalézt jediné a jednotné univerzální řešení otázek související s počátkem lidského života a jeho ochranou. Již ve starověku přistupovaly státy k ochraně nenarozeného života různě v závislosti na kulturním, společenském, sociálním vývoji. Například v Mezopotámii byl lidský plod chráněn absolutně, a tím pádem umělé ukončení těhotenství bylo zcela zakázáno. Jinak tomu bylo v případě starověkého Řecka a Říma, kde přístup k ochraně lidského plodu odrážel celkový společenský a politický vývoj. Velmi výrazně do názorů na vznik lidského života a jeho případné předčasné ukončení zasáhly judaismus a křesťanství. Tento názorový proud měl až do první poloviny 20. století převažující vliv na postoj společností k dané otázce, v některých státech světa tento vliv stále přetrvává.

Vlivem vnějších i vnitřních faktorů došlo v průběhu 20. století k postupné liberalizaci v otázce potratů také na území dnešní České republiky. Do roku 1957 stát přistupoval k možnosti umělého přerušení těhotenství především represivně, tedy prostředky trestního práva. Zákon č. 68/1957 Sb. o umělém přerušení těhotenství poprvé umožnil ženám z části svobodně a za podmínek stanovených zákonem nechat si uměle přerušit těhotenství, což znamenalo odklon do té doby přetrvávajícího upřednostňování práv plodu před svobodným rozhodováním ženy o svém těhotenství. Zákon poprvé zavedl beztrestnost pro těhotnou ženu, která se rozhodla předčasně ukončit své těhotenství. Tento zákon zůstal v platnosti až do roku 1986, kdy byl nahrazen novým zákonem č. 66 o umělém přerušení těhotenství, který platí až do současnosti. Právě tímto zákonem se Česká republika zařadila mezi státy s jednou z nejliberálnějších úprav na světě respektující plně reprodukční práva žen.

Současné české trestní právo chrání lidský plod nejenom prostřednictvím ustanovení o nedovoleném přerušení těhotenství, ale také prostřednictvím ustanovení

chránících těhotnou ženu. V těchto ustanoveních je primárně objektem ochrany těhotná žena, její život a zdraví, jejímž prostřednictvím je také chráněn lidský plod. Stálou součástí českých trestních kodexů od roku 1957 je zaručená beztrestnost pro těhotnou ženu, která své těhotenství sama ukončí nebo jinému to dovolí, a to zákonem nedovoleným způsobem. S ohledem na historický vývoj celé problematiky a s ohledem na statistické údaje trestní právo v této otázce sehrává pouze podpůrnou roli. Důraz ze strany státu by měl být jednoznačně kladen nikoli na represii, ale především na prevenci v oblasti sexuální výchovy a informovanosti, dostupnosti antikoncepčních prostředků, příp. zlepšování sociální politiky státu.

Pokud se jedná o ochranu lidského plodu a těhotné ženy, považuji současnou právní úpravu v České republice za dostatečnou. Dle mého názoru trestní právo dostatečně chrání práva matky a plodu s ohledem na to, že přijetím nového trestního zákoníku v roce 2009 došlo k zpřísnění trestů u trestných činů proti těhotenství ženy, ale i na dalších místech poskytujících ochranu těhotné ženě. Jak již bylo uvedeno výše, trestní právo má přesto pouze podpůrnou povahu a stát není schopen prostředky trestního práva řešit mnohdy složité mezilidské a sociální vztahy. Výrazně se zde projeví zásada subsidiarity trestní represe.

Lze vyslovit domněnku, že liberální přístup v otázce ochrany lidského plodu má spíše pozitivní než negativní dopad na společnost. Stát nemá prostředky, kterými by mohl zasáhnout do vztahů mezi matkou a plodem v případě, že je žena rozhodnuta ukončit své těhotenství, aniž by tím nepřipustně nezasahoval do jejích práv. Zákaz interrupcí by spíše vedl k rozšíření ilegálních potratů, mnohdy v nevyhovujících podmínkách, příp. k tzv. potratové turistice, a znamenal by nepřístupný zásah státu do práv ženy svobodně se rozhodovat o svém osobním a rodinném životě. Tím by český stát porušil svoje závazky plynoucí z mezinárodních úmluv, resp. Listiny základních práv a svobod.

Jsem si vědom skutečnosti, že problematika ochrany plodu, a s tím spojená otázka přípustnosti či nepřipustnosti interrupcí, není jen otázkou právní, ale také zásadní otázkou morální, resp. etickou, kulturní, společenskou i filozofickou. Je pochopitelné, že právo tyto vlivy reflektuje. Z toho důvodu na světě nalezneme státy, které přistupují

k tomuto problému buď absolutním zákazem potratů, nebo naopak je možné nalézt země s velmi liberální úpravou, mezi něž se řadí právě i Česká republika.

Seznam zkratek

CRRP	Centrum pro reprodukční práva
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ESD	Evropský soudní dvůr
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
IK	Interrupční komise
LZPS	Listina základních práv a svobod
NHS	National Health System (britský Národní zdravotní systém)
NV	Národní výbor
ONV	Okresní národní výbor
OSN	Organizace spojených národů
UK	The United Kingdom (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)
UN	The United Nations (angl. Organizace spojených národů)
USA	Spojené státy americké
ÚZIS ČR	Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky
VS OSN	Valné shromáždění Organizace spojených národů

Použitá literatura

Komentáře

- Glogar, R. a kol. *Trestní zákon: Komentář. 1. vydání.* Praha: Orbis, 1958.
- Herrnritt, Vilém. *Trestní zákony československé platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2. přepracované a značně rozmnožené vydání.* Praha: Nákladem Československého kompasu, 1927.
- Klíma, K. a kol., *Komentář k Ústavě a Listině.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005.
- Mach, J.; Prudil L.; Marková D. a kol. *Zdravotnictví a právo – komentované předpisy. 2. Vydání.* Praha: Lexis Nexis CZ s.r.o., 2005.
- Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky, komentář. 2. Díl. Práva a svobody.* Praha: Linde, 2002.
- Šámal, P.; Rizman, S. *Trestní zákon – komentář.* Praha: C. H. BECK/SEVT, 1994.
- Šámal, P. a kol. *Trestní zákon – komentář.* Praha: C. H. BECK, 2010.
- Šimák, J. a kol. *Trestní zákon: Komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb. 1. vyd.* Praha: Orbis, 1953.
- Vantuch, P. *Trestní zákoník s komentářem: komentář k zákonu č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů: informace z judikatury: k 1. 8. 2011. 1. vydání.* Olomouc: ANAG, 2011.

Monografie a knižní publikace

- Aristoteles. *Politika* (přeložil A. Kříž). Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1939.
- Bahounek, T. J., *Čtyři pohledy na interrupci.* Ostrava: Key Publishing, 2007.
- Drgonec, J.; Holländer, P. *Moderná medicína a právo.* Bratislava: Obzor, 1988.
- Galán, J. E. *Láska a sex ve starém Řecku.* Praha: Euromedia Group, k. s. - Ikar, 2003.
- Hubáček, G. *K otázce vyhnání plodu.* V Brně: Sjezdový výbor, 1925. Sjezd právníků československých. 2. sjezd v Brně. Sekce 3, Trestní právo a řízení; Otázka 3a, práce 2.
- Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné. 2. vydání.* Praha: Leges, 2010.
- Klíma, J. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie.* Praha: ČSAV, 1963.
- Kühn, Z. *Ochrana lidského plodu v trestním právu.* Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998.
- Kuchta J. a kol. *Trestní právo hmotné, zvláštní část.* Brno: Masarykova univerzita, 1994.
- Kuchta, J. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009.

- Munzarová, M. *Zdravotnická etika od A do Z*. Praha: Grada Publishing, 2005.
- Nikšová, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. Bratislava: SAV, 1971.
- Novotný, O.; Vokoun, R.; Šámal, P. a kol. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010.
- Novotný, O.; Vokoun, R. a kol. *Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část*. Praha: ASPI a.s., 2007.
- Ondok, J. P., *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*, 1. vydání. Praha: Triton, 2005.
- Pavlíček, V. a kol. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992.
- Platón. *Ústava* (přeložil Fr. Novotný). Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1921.
- Sadler, T. W. *Langmannova lékařská embryologie*. Praha: Grada, 2011.
- Šturma, P. *Úvod do Evropského práva ochrany lidských práv. 1. vydání*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1994.
- Tesař, J. a kol. *Soudní lékařství*. Praha: Avicenum, 1977.
- Tůma, O.; Vilímek, T. *Opozice a společnost po roce 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2009.

Odborné články a studie

- Císařová, D. *Iura novit curia* (několik poznámek k článku dr. Dolenského „Momentum partus“). *Trestní právo*. 1998, č. 5.
- Effenberger, K. O rodině. 1. část. *Právní rádce*. 1997, č. 1.
- Effenberger, K. O Rodině, 2. část. *Právní rádce*. 1997, č. 2.
- Haderka, J. K nové federální judikatuře v USA k interrupčním věcem (1973-1989). *Právník*. 1990, č. 5.
- Kühn, Zdeněk. K otázce vymezení pojmu lidského plodu z hlediska trestního práva. *Trestní právo*. 1998, č. 10.
- Mířička, A. Přerušení těhotenství lékařem a jeho povinnost oznamovací hledíc k osnově trestního zákona. *Právník*. 1918, č. 3.
- Mithlöner M., Rezňáková M. K vymezení objektu trestných činu proti životu, *Trestní právo*. 1997, č. 12.
- Mithlöner, M. K vymezení objektu trestných činů proti životu. *Socialistická zákonnost*. 1984, č. 4.
- Musil, J. Populační otázky v antickém Řecku. *Demografie*. 1962, č. 4.
- Radvanová, S. Přerušení těhotenství. *AUC – Iuridica*. 1969, č. 2.
- Srb V.; Kučera M., Potratovost v Československu v letech 1958-1962. *Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje*. 1963.
- Uzel, Radim. Porod a začátek života. *Trestní právo*. 1999, č. 4.

Internetové zdroje

- <http://reproductiverights.org/sites/crr.civicaactions.net/files/documents/KL%20HRC%20final%20decision.pdf>
- <http://www.epravo.cz/top/clanky/zamysleni-nad-ochranou-zdravim-narozeneho-ditete-tehotne-toxikomanky-17697.html>
- <http://bunecnaterapie.cz/zakladni-cleneni-kmenovych-bunek>
- <http://www.un.org/esa/population/publications/abortion/profiles.htm>
- <http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/publ/4028-04->
- <http://www.uzis.cz/publikace/potraty-2010>
- <http://www.uzis.cz/publikace/potraty-2010>
- <http://worldabortionlaws.com/questions.html>
- <http://worldabortionlaws.com/map/>
- <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006011310>
- http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/docs/ngos/AI_Nicaragua_42.pdf
- <http://www.guardian.co.uk/world/2009/jul/27/nicaragua-blanket-ban-abortions-rape>
- <http://worldabortionlaws.com/map/>
- <http://www.un.org/esa/population/publications/abortion/profiles.htm>
- <http://michelleg3399.wordpress.com/2010/11/19/the-polish-federation-for-women-and-family-planning/>
- [http://www.rhm-elsevier.com/article/S0968-8080\(11\)37548-9/fulltext](http://www.rhm-elsevier.com/article/S0968-8080(11)37548-9/fulltext)
- <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmselect/cmsctech/1045/1045i.pdf>
- <http://www.guardian.co.uk/law/2012/feb/28/is-sex-selective-abortion-illegal>
- <http://www.nhs.uk/news/2012/02February/Pages/abortions-wrong-sex-foetus.aspx>
- <http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/may/24/abortion-statistics-england-wales>
- <http://www.telegraph.co.uk/health/healthnews/9099511/Abortion-investigation-doctors-filmed-agreeing-illegal-abortions-no-questions-asked.html>
- <http://www.economist.com/node/15636231>
- <http://www.nytimes.com/2011/04/13/world/asia/13iht-letter13.html?r=1>
- <http://southholland.angloinfo.com/countries/holland/abortion.asp>
- <http://www.un.org/esa/population/publications/abortion/profiles.htm>
- <http://www.thelocal.se/19392/20090512/>
- <http://www.un.org/esa/population/publications/abortion/profiles.htm>
- <http://tisk.cirkev.cz/z-domova/cbk-zaslala-pripominky-k-zakonu-o-specificke-zdravotni-peci/>
- <http://prolife.cz/?a=71&id=1540>

- <http://prolife.cz/?a=72&b=2&id=542>
- <http://www.bioethics.gr/media/pdf/biolaw/nomologia/BOSOFULL.pdf>
- http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0694_00.htm
- http://www.biblenet.cz/app/b?book=Exod&no=21&sourcePage=sLh0rmrkvN6q826beEMaLw%3D%3D&fp=pH_HdkT95SBqIctDwcFjFQ%3D%3D
- <http://lekarске.slovníky.cz/pojem/porod>
- <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/salom/zprava/843744>

Resumé

Práce pojednává o problematice ochrany lidského plodu, a to jednak v českém právním řádu a jednak ve vybraných státech světa s ohledem na jejich právní úpravu. V textu je především analyzován vývoj právní úpravy na území dnešní České republiky s důrazem na trestněprávní aspekt celé věci. Na základě podaného výkladu je možné se domnívat, že právní řád České republiky poskytuje lidskému plodu dostatečnou ochranu. Klíčoví život a život a zdraví matky jsou chráněny především prostředky trestního práva.

Práce je členěna do osmi kapitol. První část je věnována vymezení důležitých pojmů vztahujících se k dané problematice. Vzhledem ke své důležitosti pro zkoumané téma není v následující kapitole opomenut historický vývoj. Dále je zkoumán ústavní a mezinárodní rozměr předmětu práce. V neposlední řadě se práce zabývá trestněprávní úpravou ochrany lidského plodu v České republice, úpravou umělého přerušeni těhotenství a jeho podmínkami. Poslední kapitola se věnuje vybraným státům světa a jejich přístupu k ochraně lidského plodu.

V průběhu staletí, tak jak se lidstvo vyvíjelo, se jeho názory, přístupy a řešení nejrůzněji proměňovaly v závislosti na společenském, kulturním, náboženském či sociálním vývoji. V průběhu 20. století došlo ke změně do té doby převažujícího diskurzu v této otázce. Došlo k uvolnění do té doby převládající trestní represe a státy začaly danou problematiku určitým způsobem regulovat. Vývoj na území dnešní České republiky v zásadě odrážel tendence v okolních státech. Mezníkem pro české právo byl rok 1957.

Přestože je ochrana lidského plodu závažným společenským tématem a vždy bude předmětem mnohdy emotivních diskuzí, domnívám se, že je správné umožnit ženám svobodně se rozhodovat o svém těhotenství bez přílišných zásahů ze strany státu. Pochopitelně stát by neměl v tomto problému hrát pouze pasivní roli, ale aktivně podporovat informovanost a prevenci v oblasti sexuální výchovy, dostupnost antikoncepce, protože toto je dle mého názoru nejlepší cestou, jak předcházet problémům spojených s nechtěným těhotenstvím. Situace v zemích, které přistupují k ochraně lidského plodu velmi restriktivně, jasně ukazuje limity takového přístupu. Je zřejmé, že tento přístup nezlepšuje situaci v otázce ochrany lidského plodu. Přes veškerou snahu těchto států je nepochybné, že na jejich území dochází k nelegálním

interrupcím, které jsou často prováděny pro ženy v nevyhovujících podmínkách, případně restriktivní legislativa nutí těhotné ženy podstoupit zákrok v jiném státě.

Klíčová slova: ochrana lidského plodu, nelegální interrupce, těhotenství

Summary

The M. A. thesis “The Protection of the Human Foetus” deals, as obvious from its title, with the issue of protection of the human foetus in the Czech legal order for one thing and in selected countries, taking their legal regulations in concern, for another. The text primarily highlights and analyzes the development of legal regulations in today’s Czech Republic; special emphasis is put on the criminal law aspect of the whole matter. According to the presented interpretation and exposition of the problem, it is indeed possible to assume that the legal order of the Czech Republic offers sufficient protection to the human foetus. The germinated life and the life and health of the mother are first are foremost protected through the means of criminal law.

The M. A. thesis is divided into eight chapters. The first part of the thesis is devoted to the definition of terms dealing with the issue in concern. Due to its importance, the historical development of the researched phenomenon is likewise not omitted. Furthermore, the constitutional and international dimensions of the problem are also explored. Last but not least, the M. A. thesis deals with the criminal law regulations of the Czech Republic, the regulations of intentional ending of a pregnancy and its conditions. The final chapter puts emphasis on selected states and their approach to the question of the protection of the human foetus.

In the course of centuries, as mankind gradually developed, the opinions, approaches, settlements and solutions of the problem changed in many different ways according to the cultural, religious and social development and to the evolution process of the society. The 20th century experienced an essential change in the dominant discourse dealing with the issue. It was indeed this time period when certain liberalization took place and when some states abandoned the prevailing sanctions and repression and in contrast began to regulate the whole matter somehow. The development of the problem in concern in today’s Czech Republic basically reflected, it can be argued, the trends and tendencies of the neighbouring countries. The milestone for Czech law in due course was the year 1957.

Despite the fact that the question of the protection of the human foetus is and always will be an extremely serious topic of societal discussions, I am convinced that it is the right thing to allow women to decide freely about their pregnancy, i.e. without

excessive interventions of the state. Of course, and quite naturally, the state should not stand aside completely, however, it should mainly play only a passive role; it should actively support prevention in the field of sexual education and foreknowledge. The situation in countries that either restrict or directly prohibit the getting of abortions on their territory shows the limits of this approach. In spite of all the efforts of these states, it is unquestionable that illegal abortions are and will be taking place, often in unsuitable conditions, or that pregnant women decide to undergo the medical intervention in a different country.

Key words: protection of the human foetus, illegal abortion, pregnancy